

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÇOCUK SAĞLIĞI VE HASTALIKLARI
HEMŞİRELİĞİ ANABİLİM DALI

**İŞİTME ENGELLİ ÇOCUKLARIN TOPLUMA UYUM
SORUNLARI VE UMUTSUZLUK DÜZEYLERİNİN
BELİRLENMESİ**

Yazgöl KÜÇÜK

**Tez Yöneticisi
Yrd. Doç. Dr. Duygu ARIKAN**

**Yüksek Lisans Tezi
Erzurum – 2001**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÇOCUK SAĞLIĞI VE HASTALIKLARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İŞİTME ENGELLİ ÇOCUKLARIN TOPLUMA UYUM SORUNLARI VE
UMUTSUZLUK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ

Yazgül KÜÇÜK

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: Ekim – 2001

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : Aralık – 2001

Tez Danışmanı : Yrd.Doç.Dr. Duygu ARIKAN

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. Mine EKİNCİ

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. Sevinç POLAT

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. Gülşen ERYILMAZ

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. Mehtap TAN

Jüri Üyesi (Yedek) : Yrd.Doç.Dr. Seher ERGÜNEY

Jüri Üyesi (Yedek) : Yrd.Doç.Dr. Behice ERCİ

Enstitü Müdürü : Yrd.Doç.Dr. Adnan TEZEL

Aralık 2001

ERZURUM

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
TABLolar DİZİNİ	II
TEŞEKKÜR	III
ÖZET	IV
SUMMARY	V
1. GİRİŞ VE AMAÇ	1
2. GENEL BİLGİLER	3
2.1. İnsan Gelişimi	3
2.1.1. Büyüme Gelişme	5
2.1.2. Özür ve Engel	6
2.2. İşitme ve İşitme Engeli	6
2.2.1. İşitme	6
2.2.2. İşitme Engeli	6
2.2.3. İşitme Engelinin Dil Gelişimine Etkisi	6
2.2.4. Konuşma	7
2.2.5. Dil Gelişimi	7
2.3. Toplumsal Uyum	9
2.3.1. Uyum	9
2.3.2. Uyuma Davranışı	10
2.3.3. Uyumsuzluğun Nedenleri	10
2.3.4. Bedensel Özürlüler ve Hastalıklar	11
2.3.5. Özürlü Çocuğa Hemşirelik Yaklaşımı	11
2.4. Umut	12
2.4.1. Umutsuzluk	12
3. MATERYAL METOD	13
3.1. Araştırmanın Şekli	13
3.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Tarih	13
3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi	13
3.3.1. Evren ve Örneklem	13
3.4. Veri Toplama Araçları	13
3.4.1. Soru Formunun Hazırlanması	13
3.4.2. Soru Formunun Uygulanması	14
3.4.3. Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ)	14
3.5. Araştırmanın Değişkenleri	15
3.6. Araştırma Verilerinin Analizi	15
4. BULGULAR	16
5. TARTIŞMA	43
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	60
KAYNAKLAR	63
EK I	67
EK II	72

TABLOLAR DİZİNİ

	Sayfa No
Tablo 1. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklerin Dağılımı.....	17
Tablo 2. İşitme Engelli Öğrencilerin İşitme Cihazı Kullanma ve Dudak Okumayı Bilme Durumlarına Göre Dağılımı.....	18
Tablo 3. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklere Göre Kalabalık Ortamlara Uyum Düzeylerinin Dağılımı.....	21
Tablo 4. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklere Göre Öğrencilerin İnsanlarla Kaynaşma Durumlarının Dağılımı.....	22
Tablo 5. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklere Göre Öğrencilerin Sosyal Faaliyetlere Katılma Durumlarının Dağılımı.....	23
Tablo 6. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklere Göre Öğrencilerin Boş Zamanlarında Yaptıkları Faaliyetlerin Dağılımı.....	24
Tablo 7. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklere Göre Ailesinin Kendisine Karşı Tutumuna Yönelik Düşüncelerinin Dağılımı.....	27
Tablo 8. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklere Göre Öğrencilerin Okul Dışında Arkadaş Edinme Durumlarının Dağılımı.....	30
Tablo 9. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklere Göre Öğrencilerin Duygularını Paylaşma Durumlarının Dağılımı.....	32
Tablo 10. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklere Göre Yakınlarının Çocuğu Ziyaret Etme Durumlarının Dağılımı.....	34
Tablo 11. İşitme Engelli Öğrencilerin Cinsiyet ve Yaşlarına Göre Arkadaşlarına Güven Duyma Durumlarının Dağılımı.....	35
Tablo 12. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklere Göre Okulda Yatılı Kalma Durumlarının Dağılımı.....	36
Tablo 13. İşitme Engelli Öğrencilerin Umutsuzluk Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar.....	36
Tablo 14. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklerine Göre Umutsuzluk Puan Ortalamalarının Dağılımı.....	39
Tablo 15. İşitme Engelli Öğrencilerin Topluma Uyum Özelliklerine Göre Umutsuzluk Puan Ortalamalarının Dağılımı.....	41
Tablo 16. İşitme Engelli Öğrencilerin Sağlık Konularında Bilgi Aldıkları Kaynaklar ve Hemşirelerden Beklentilerinin Dağılımı.....	42

TEŞEKKÜR

Tez çalışmalarım esnasında her zaman destek olan Okul müdürlerimiz Sayın Prof. Dr. Asuman GÜRAKSIN ve Sayın Doç. Dr. Türkan PASİNLİOĞLU'na, hayli emek sarfeden danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Duygu ARIKAN' a, Bilimsel katkılarından dolayı Sayın Yrd.Doç.Dr. Behice ERCİ' ye , Sayın Yrd.Doç.Dr. Sevinç POLAT ve Sayın Doç.Dr.Sebahat GÖZÜM'e ,tezin her aşamasında yardımcı olan arkadaşlarım Arş.Gör.Ayla ÜNSAL' a , Arş.Gör.Ayda ÇELEBİOĞLU'na ,Arş.Gör.Fatma TÜFEKÇİ'ye, Okutman Jülide ÖZGÜNGÖR'e , Arş.Gör.Arzu YURTTAŞ'a ve Adalet DURSUN'a , manevi desteklerini eksik etmeyen arkadaşım Öğr.Gör.Ayfer TEZEL ve isimlerini yazamadığım diğer tüm arkadaşlarıma , anket çalışmalarına yardımcı olan İşitme Engelliler Okulu idareci , eğitimci ve sevgili öğrencilerine , çok sevdiğim Esengül ve Songül ablama , sevgili Eşim İbrahim KÜÇÜK ve bana sabır gösteren biricik yavrularım Ertuğrul ve Elif Nazlı' ya teşekkür ederim.

ÖZET

Tanımlayıcı nitelikte planlanan araştırma işitme engelli çocukların toplumsal uyum sorunları ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve sosyodemografik özelliklerle karşılaştırmak amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın evrenini Erzurum Dede Korkut İşitme Engelliler İlköğretim okulunda 2000-2001 döneminde eğitim ve öğretim gören 13 yaş ve üzerindeki 50 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklemeye yönetimine gidilmeden evrenin tamamı araştırma kapsamına alınmıştır. Veriler işitme engelli öğrencilerin sosyodemografik özelliklerini (13soru) ve toplumsal uyum sorunlarını (15 soru) belirlemek için toplam 28 sorudan oluşan bir soru formu, ayrıca umutsuzluk düzeylerini tespit etmek amacıyla Beck Umutsuzluk Ölçeği (20 soru) ile toplanmıştır. Verilerin analizinde yüzdeler, Ki-kare, Fisher's Ki-kare Mann Whitney U(MWU), Kruskal Wallis (KW) testleri kullanılmıştır.

Araştırma kapsamına alınan işitme engelli öğrencilerin %74'ünün 13-15 yaş grubunda %18.'inin erkek olduğu saptanmıştır. Annelerin tamamının (%100) ev hanımı olduğu babaların ise %64'ünün işçi olduğu yine annelerin %54'ünün, babaların %58'inin ilkokul mezunu olduğu belirlenmiştir. Ailelerin %68'inin düşük gelir seviyesine sahip olduğu, %38'inin Erzurum dışındaki illerde yaşadıkları saptanmıştır. İşitme engelli öğrencilerin %42'inin işitme cihazı kullandığı, %58'inin dudak okumayı bildiği saptanmış, dudak okumayı bilen öğrencilerin %79.3'ünün, işitme cihazı kullanan öğrencilerin de %81'inin insanlarla kaynaşabildikleri belirlenmiştir. Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin tamamı (%100) topluma uymanın gerekli ve önemli olduğunu ifade etmişlerdir. İşitme engelli öğrencilerin umutsuzluk ölçeğinden aldıkları ortalama puan ve standart sapması 8.50 ± 4.53 olarak bulunmuştur. Kız öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 9.44 ± 4.27 olarak bulunmuş gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p < 0.05$).

Yaş, kardeş sayısı, anne babanın eğitimi, babanın mesleği, aylık gelir düzeyi, aile tipi ve ailenin yaşadığı yerin umutsuzluk düzeyini etkilemediği tespit edilmiştir ($p > 0.05$). İşitme cihazı kullanma, sosyal faaliyetlere katılma, insanlarla kaynaşma, arkadaşlarına güven duyma durumunun umutsuzluk düzeyini etkilediği belirlenmiştir ($p < 0.05$). İşitme engelli öğrencilerin %54.6'sının sağlık konularında ailelerinden bilgi aldıkları, %58'inin hemşirelerden ilgi ve sabır bekledikleri saptanmıştır.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda bazı öneriler getirilmiştir.

SUMMARY

Planned in a definitive quality, this study was carried out to examine the relationship between the social adaptation problems of the children with hearing deficiency and the levels of their hopelessness, and to compare these data with socio-demographic characteristics.

The study includes 50 children at or above the age of 13 who are trained and educated at the Erzurum Dede Korkut Primary School for Children with Hearing Deficiency in the 2000-2001 seasons. All of the children (at or above the age of 13) were included in the study without using exemplification method. The data for the study were collected through a questionnaire consisting of 28 questions to determine the socio-demographic characteristics of the children with hearing deficiency (13th question) and their social adaptation problems (15th question) and to determine the levels of their hopelessness through Beck Hopelessness Scale (20th question). Among the tests used in the analysis of the data are percentage methods, χ^2 , Fisher's χ^2 , Mann Whitney U (MWU), Kruskal Wallis (KW) tests.

It has been found out that 74% of the children with hearing deficiency who were included in this study are in 13-15 age group and that 18% of them are male. It has also been found out that all of the children's mothers (100%) are housewives and 64% of their fathers are workers and that 54% of their mothers and 58% of their fathers are primary school graduates. It has been found out that 68% of the families have a low-income level and 38% of them have been living in the cities outside Erzurum. It has also been determined that 42% of the children with hearing deficiency have been using hearing aids and 58% of them have known lip-reading and 8.1 % of the children using hearing aids have intimate relations with the people around. All of the children involved in the study (100%) have stated that social adaptation is necessary and important to them. The average point that the children with hearing deficiency got from the Hopelessness Scale and their standard deviation has been found as 8.50 ± 4.53 . The average of hopelessness point of the female children has been found as 9.44 ± 4.27 and the relationship between the groups has been regarded as significant ($p < 0.05$). It has been found out that age, the number of siblings, the education level of parents, the father's job, the monthly (level of) income, and the type of the family and the living place of the family don't affect the hopelessness level ($p < 0.05$). It has been determined that using hearing aid, participation in social activities, intimacy with people, confidence in friends influence the hopelessness level ($p < 0.05$). It has been found out that their parents about health issues inform 48% of the children with hearing deficiency and 58% of them expect interest and patience from nurses.

Some suggestions have been made to the issue in the light of the results obtained.

1. GİRİŞ VE AMAÇ

İnsan, canlılar içinde en uzun sürede büyüyen, gelişen, olgunlaşan bir varlıktır. Uzun yıllar korunup kollanması, desteklenmesi ve yönlendirilmesi gerekir.¹ Herhangi bir sakatlığı, fonksiyonel defekti ya da sağlık sorunu olmayan çocukların dahi büyüme, gelişme, psikososyal gelişme ve toplumsallaşma süreci içinde birçok sorun yaşadıkları ve bu sorunların etkilerinden zarar gördükleri bilinmektedir^{2,3}.

Bu süreçte engelli bir birey olmak bu bakımı daha da zorlaştırmaktadır. Engelli birey, sosyal ve sağlık durumu nedeniyle normal yaşam imkanlarından yararlanamayan bireydir. Fiziksel ve fonksiyonel yetersizliklerle karşı karşıya olan engelli çocukların içinde bulundukları durumdan kaynaklanan sorunlara ve ruhsal örselenmelere karşı daha da duyarlı oldukları kaçınılmaz bir gerçektir⁴.

Engelli bireylerin yaşamlarından doyum sağlamaları, umutsuzluk yaşamamaları, normal yaşam döngüsü içerisinde yer almaları günümüz şartlarında da mümkün olmamaktadır. Engelli bireylerin sayısı Temel Sağlık Hizmetleri standardının düşük olduğu ülkelerde sağlık hizmetlerinin yetersizliği ile orantılı bir artış göstermektedir^{2,5}.

Ülkemizde sağlıklı bir istatistik veri tabanının olmaması nedeni ile engellilere ilişkin kesin veriler bulunmamaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından yapılan araştırmalara göre, toplam dünya nüfusunun % 10'unun engelli olduğu kabul edilmektedir. DSÖ'nün gelişmiş ülkeler için % 10, gelişmekte olan ülkeler için % 12 olarak kabul ettiği engellilik oranı üzerinden yapılan tahminlere göre Türkiye'de 6 - 7.5 milyon arasında engelli bulunduğu kabul edilmektedir⁶.

Bu oranların ülkemiz bazında da küçümsenemeyecek boyutlara ulaştığı görülen bir gerçektir².

Ülkemizin sosyo-ekonomik ve kültürel koşulları engelli bireylere götürülmesi gereken hizmetler için sağlıklı bir alt yapı oluşturmamaktadır. Sorunun çarpıcılığının diğer bir yönü de engelli çocuğa sahip olan ailelerin büyük bir çoğunluğunun eğitim yetersizliğinden kaynaklanan umutsuzluk içinde olması ve bu umutsuzluklarını çocuklarına da yansıtma larıdır. Bu konudaki bilgi yetersizlikleri, engelin nedenini kavrayamamalarına, yanlış duygular içerisine girmelerine ve çocuğa sağlıklı ruhsal gelişimini ve dolayısıyla topluma kazandırılmasını sağlayacak yardımları

yapamamalarına yol açmaktadır. Sorun kitle iletişim araçları ile yaygın bir eğitimi gerektirecek önem ve büyüklüktedir⁷.

Toplumsallaşma süreci içerisinde bulunan engelli birey fizyolojik sınırlılıklarına rağmen kişiler arası ilişkiler yolu ile içinde yaşadığı toplumun değer yargılarını ve rol beklentilerini öğrenmektedir. Toplumsallaşma sadece çocukluk dönemi ile ilişkili bir durum değil, bireyin tüm yaşamı boyunca devam eden bir süreci kapsar^{3,8}. Bu süreç içine seçme şansı olmadan engelli olarak giren çocukların yaşadıkları olumsuzluklar, çocuğun topluma uyumunu geciktirmekte, yaşlıları ile aynı imkanları yakalayamamaları onları umutsuzluğa sürüklemektedir⁹. Uyum, insanın çevresi ile başa çıkma yeteneğidir. Bütün davranışlar öğrenme sonucunda meydana gelmektedir. İşitme engelli bireylerde öğrenme süreci sağlıklı bireylere kıyasla daha zor ve daha fazla çaba gerektiren bir olgudur. Bu nedenledir ki; engelli birey, yaşamının hemen her döneminde uyum sorunları ve bu sorunlarla baş edemeyince umutsuzlukla sonuçlanan yaşam deneyimleri kazanmaktadır⁹.

Engelli olmak toplumu yakından ilgilendiren toplumsal bir olgudur⁷. Engelli çocuğun tespiti, takibi, bakımı, desteklenmesi, toplumsal ve ruhsal yönden eğitilmesi, topluma ve kendine kazandırılması konusunda bazı meslek gruplarına özel görevler düşmektedir. Engelli bireye verilecek hizmetler çoğu kez bir ekip çalışmasını zorunlu kılmaktadır. Bu yardım hizmetlerini veren grubun içine hekim, hemşire, psikolog, sosyal hizmet uzmanı, rehber öğretmenler, okul öğretmenleri ve yöneticiler girmektedir^{6,10-12}. Sağlık personelinin işitme engelli çocuğun sorunlarını tespit etme, profesyonel yardım sağlamanın yanı sıra diğer ekip elemanlarını organizma etmede de rolü büyüktür.

Bu bilgiler doğrultusunda planlanan bu çalışma işitme engelli çocukların toplumsal uyum sorunları ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve sosyodemografik özelliklerle karşılaştırmak amacı ile yapılmıştır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. İnsan Gelişimi

Canlı varlıklar doğarlar, büyürler ve ölürler. Bu dönemler belli bir süreci kapsar. Gelişme, insanda olduğu gibi bütün canlı varlıkların en belirgin özelliğidir. Gelişim döllemeden başlayarak yaşamın sonuna kadar devam eden bir süreçtir. İnsanlar yaşamları süresince sürekli bir değişme ve gelişme içindedirler. Bu gelişim süresince organizma köklü değişikliklere uğramaktadır. Organizmada meydana gelen bu değişiklikleri, başkalaşma ve farklılaşmaları açıklamak için birçok terim kullanılmaktadır. Bu terimler gerçekte birbirlerinden farklıdırlar ve biri diğerinin yerini alamaz. Bu terimlerin biri büyüme diğeri ise gelişmedir^{2,13-16}.

2.1.1. Büyüme ve Gelişme

Gelişimin temelinde büyüme olgusu yer almaktadır. Büyüme, insanın beden yapısının niceliksel olarak artması biçimindeki değişmesidir. Büyüme organizmada meydana gelen nicel bir olaydır. Boy ve ağırlığın artması, beynin, iskeletin, kasların büyümesi, iç organların yapı ve büyüklüğünde meydana gelen niceliksel değişmeler büyüme kapsamına girmektedir^{2,13-15}.

Çocuk sadece fiziksel olarak büyümekle kalmaz, organların ve beynin gelişimi sonucu çocukta giderek artan öğrenme, anımsama ve muhakeme yeteneği oluşur¹⁴.

Gelişme terimi, ilk kez biyolojide organizmanın doğal olarak yapı ve hacminde gözlenebilir biçimde büyüme ve farklılaşma anlamında kullanılmıştır. Gelişme çocuğun daha karmaşık bir yapı kazandığı yani nicelden çok nitel bir değişikliği belirtir. Gelişme sürecinde organizma belli dönemlerden geçerek ve olgunlaşarak belli işlevleri yerine getirir. Gelişme terimi, düzenli uyumlu ve sürekli bir ilerlemeyi dile getirmektedir ve böylece gelişim sadece sayısal ölçümlerle açıklanamayan birçok yapı ve işlevi bütünleştiren karmaşık bir olgudur¹⁷.

Gelişme ileriye dönük bir süreçtir. Organizmanın bedensel, zihinsel, dil, duygusal ve sosyal yönden belli koşulları olan en son aşamasına ulaşmaya kadar sürekli ilerleme kaydeden değişimdir biçiminde tanımlanmaktadır¹⁸.

Davranış bilimlerinde ise gelişme bir sistem olarak düşünülür. Algılama ve düşünme yeteneği, hissetme, yorumlama ve muhakeme yeteneği, duygu ve düşüncelerini ifade etme yeteneği bu sistemin parçalarıdır. Parçalar kendi içinde birer

dinamik güçtür. Birbirleriyle bağıntılı bir bütünlük içinde iş görür. Bu bağıntıdaki ilerleme gelişmedir¹⁹.

Çocuklar geçirdikleri biyolojik değişikliklerin bir sonucu olarak belli yaşlarda yürüme, konuşma ve okuma için gerekli olgunluk düzeyine ulaşırlar. Olgunlaşma, kalıtım ve çevre koşulları arasında etkileşim sonucu bireyin belirgin olgunluk düzeylerine ulaşmasını sağlayan biyolojik değişimlerdir^{8,20}.

Olgunlaşma fiziksel gelişimi de etkiler. Çocuklar kas, iskelet ve sinir yapısı yeterli olgunluğa ulaşmadan yürüyemezler, yeterli olgunluğa ulaşmadan konuşamazlar.

Geniş anlamda olgunlaşma, bireyin tüm güç ve yeteneklerinin dengeli bir şekilde geliştirdiği durumları açıklar. Dar kapsamlı olgunlaşma ise bireyin yada bir organın belli bir görüş yapabilecek düzeye ulaşmasıdır²¹.

Bireyin herhangi bir konuyu öğrenebilmek ya da bir işi yapabilecek düzeye gelmesi ise hazır olmadır. Hazır olma bireyin sadece olgunlaşma düzeyini değil, aynı zamanda bireyin önceki öğrenmelerini, ilgilerini tutumların, güdülenmişlik düzeyini, yeteneklerini ve genel sağlık durumunu da kapsar¹⁸.

Öğrenmenin gerçekleşmesi için bireyin bedensel, zihinsel ve duygusal açıdan öğrenmeye hazır olması gerekir. Çocuğun gelişmesi belirli yaşlar içinden geçerek tamamlanır. Çocuk gelişim sürecinde belirli yaşlarda belirli bir takım özellikler gösterir. Bu gelişim aşamalarına dönem denilmektedir. Dönemler birbirini izler ve niteliksel olarak bir diğerinden farklılık gösterir. Bir dönemi başka bir zaman aralığında yaşayamaz²².

Yaşla ilişkili kavramlardan biri de kritik dönem terimidir. Kritik dönem, gelişmede önemli sonuçları olan dönemleri ifade eder. Belirli organların ve işlevlerin gelişmesi için kritik dönemler vardır. Bu dönemlerde organizmanın yoksunluğa uğraması, kötü koşullar altında kalması ileride tedavi edilmeyecek şekilde organizmanın yapısını ve davranışlarını etkiler. Örneğin, hamileliğin ilk üç ayında anne kızamıkçık geçirirse çocuk kör, sağır ya da beyin hasarı ile doğabilir¹⁴.

Gelişme kısmen öğrenme ve deney yoluyla meydana gelir. Çocuk doğduğu andan itibaren bir takım deneyler ve yaşantılar sonunda hareketlerini değiştirmeye başlar. O görerek, işiterek, taklit ederek ve belli durumlarda kendi hareketlerini algılayarak öğrenir^{3,8,13,16}.

2.1.2. Özürlü ve Engel

İnsanın yaşına, cinsiyetine, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak oynaması gereken roller vardır. Eğer kişi yetersizlik yüzünden bu rolleri gerektiği gibi oynayamaz durumda kalırsa buna engel yada özürlü denir. Özürlü ya da Engelli olmak vücudun herhangi bir kısmı yada organının yokluğu ya da fonksiyonunun azalması, kaybı olarak tanımlanmaktadır⁹.

Hendikap-Engel genellikle doğuştan veya sonradan edinilmiş hastalık, kaza, enfeksiyon vb, sonucu gelişebilir¹⁶.

Sağlıklı bir insan için normal kabul edilen etkinlik yada iş yapımının önlenmesi sınırlanması halidir. Yürüyememe, görmeme, işitememe, konuşamama gibi durumlar zedelenmeye bağlı olarak ortaya çıkan yetersizlik halleridir. İşitemeyen, konuşamayan, yürüyemeyen, akranları ve sağlıklı bir gelişime sahip insanlar gibi olayları kavrayamayan çocuk; toplumda sözel, görsel, işitsel ve düşünsel iletişime dayalı rolleri gereği kadar yerine getiremez. Yetersizliği önüne engel olarak çıkar. Yani engel sosyal çevrenin ve toplumun bireyden beklentileri, istekleri doğrultusunda, bireyin kendi sorunu olmaktan çıkar ve sosyal bir sorun olur⁹.

Sosyal, duygusal, davranışsal ve bilişsel yönden büyüme ve gelişmeye engel olan yada yavaşlatan durumlar şu şekilde sınıflandırılırlar:

1. Zihinsel engelliler
2. Ortopedik yada Fiziksel engelliler
3. İşitme engelliler
4. Görme engelliler
5. Öğrenme engelliler
6. Davranış bozukluğu
7. Kronik hastalıklar^{9,16}

2.2. İşitme ve İşitme Engeli

2.2.1. İşitme

Kişinin sesi algılayabilmesi için insan kulağının alabileceği sınırlar içinde olması, sesin kulağa ulaşması, işitme yolu diye adlandırılan dış, orta ve iç kulak bölümlerini aşarak merkeze beyne ulaşması ve merkezde algılanmış olması gerekir^{7,9,13}.

2.2.2. İşitme Engeli

İşitme engeli değişik biçimlerde tanımlanmaktadır. Bireyin işitme duyarlılığının onun gelişim, uyum, özellikle iletişimdeki görevlerine yeterince yerine getirmeme halidir. Bir başka tanım ise işitme engelli gerekli düzeltmelere rağmen özel eğitimi gerektirecek kadar işitme yetersizliği halidir⁷.

Diğer bir tanımda ise bireyin işitme eşik düzeyinin herhangi bir frekansta odyagram üzerindeki sıfır eşiğinden belirli derecelerde sapması (15-20 desibel) bir işitme engelini gösterir. İşitme testi sonucunda bireyin aldığı sonuçlar kabul edilen normal işitme eğiklerinden belirli derecede farklı olup, bu kaybın derecesi bireyin dal edinmesini ve eğitimini engelleyici derecede ise işitme engelinin varlığından söz edilir²⁴.

İşitmenin normal olabilmesi için dış kulak, orta kulak ve iç kulak düzeneklerinin işlevlerini aksamadan yerine getirmesi zorunludur. Bu bölümlerden birinde veya bir kaçında meydana gelebilecek bir engel işitmeyi olumsuz yönde etkileyecektir^{7,9,13}.

2.2.3. İşitme Engelinin Dil Gelişimine Etkisi

Dünyanın neresinde olursa olsun insanoğlu günlük yaşantısının büyük bir kısmını sözlü iletişimle geçirmektedir. Yapılan bir araştırmaya göre bu oranın uyku saatleri dışında kalan sürenin %75'i olduğu ileri sürülmektedir. Bu sürenin %30'u konuşarak, %45'i konuşulana dinleyerek kullanılmaktadır⁹.

Günlük yaşantımızın büyük bir kısmını ya konuşarak, ya da konuşulana dinleyerek geçiriyoruz. İlkel toplumlarda konuşma sadece yüz yüze yakın mesafelerde yer alan bir iletişim aracı oluşuna karşın telefon, radyo, televizyon artık konuşmayı uzak mesafelerde de kullanılan bir iletişim haline getirmiş bulunmaktadır. Böylece insanoğlu sürekli olarak konuşma ihtiyacı içindedir^{9,25}.

2.2.4. Konuşma

Kişinin kendisi ve çevresiyle dengeli ilişki kurma ve sürdürmesine yarayan geleneksel sembollerin yer aldığı tüm bedensel tepkiye dayanan bir iletişim sistemidir. Tanımdan da anlaşılacağı gibi konuşmada sesli semboller yer alır. Bu semboller her toplumun diline göre özellik gösterir. İnsanlar yaşamlarını belirli ortamlarda sürdürürler. İnsanın iç yada dış çevresinden aldığı uyarılar ve bireyin ona tepkisi çoğunlukla dille ilişkilidir^{8,9,23}.

2.2.5. Dil Gelişimi

Dil insan seslerinin bir araya gelmesinden oluşmuş, belirli bir yapısı olan sistemdir²⁶. Çocuk dil öğrenirken değişik aşamalardan geçer. Dil öncesi dönemde birbirinden farklı üç evre bulunmaktadır.

1. Ağlama
2. Agulama
3. Cıvılda

Daha sonra sırasıyla tek sözcük, telgraf konuşması ve tam cümleler kurduğu evreler olarak devam eder²⁷.

Dil gelişimi, içsel dil, birinci alıcı, birinci verici, ikinci alıcı, ikinci verici dönemleri olarak beşe ayrılır. İçsel dil denilen dönemden sonra gelen birinci alıcı dönemi bebeğin giderek çevresinde konuşulan dili anlamaya başladığı dönemi kapsamaktadır. Buna kısaca anlama denilebilir. Birinci verici diye adlandırılan dönem çocuğun çevresinde kullanılan dili kullanarak meramını anlatmaya başladığı dönemdir. Buna konuşma diyebiliriz⁹.

Bunun ardından dil gelişiminde ikinci alıcı, ikinci verici diye adlandırılan iki dönem daha gelir. Bu dönemde birey çevresindeki dille okumaya başlar ve ikinci verici denilen dönemde yazmaya başlar. İşitme engelli bireylerin en belirgin farklılığı birinci alıcı-anlama ile birinci verici-konuşmada ortaya çıkmaktadır⁹. “Dil sözlü simgeli davranış olarak kabul edildiğinde , işitme engeli olan bireylerin dile ilişkin yaşantıları daha çok görsel uyaranlara dayanmaktadır. İşitme engeli olan bireylerin iletişimde dil kullanması gerektiğinde kanal değiştirme zorunluluğu vardır. Bu değiştirme işitme kaybı çok olanlarda zorunlu, diğer derecelerde işitme kanalını diğer kanallarla destekleme gerekliliği olarak belirir. Değiştirmede ve desteklemede yer alan kanallar görme ve dokunmadır. Bu kanallar iletişimde işitmenin yerini alacak yada onu destekleyecektir^{7,9,23}.

İşitme engelli bir çocuğun konuşabilmesi için ana dilinde kullanılan sesleri çıkarabilmesi, onlardan sözcük ve tümce oluşturabilmesi gerekir. Konuşma öğretiminde izlenecek yol çocuğun konuşma gelişimine uygun basamakları izlemektir. İşitme engelinin sadece dil gelişimine etkisi yoktur. Dil gelişimi dışında da etkileri vardır^{7,9}.

Bir çocukta doğuştan yada sonradan oluşan işitme engeli, onun yaşadığı anı, geleceği, kısaca tümüyle yaşamını etkileyecektir. İnsanlar yaşamlarında olumlu yada

olumsuz olaylarla karşılaşır. Olaylar karşısındaki tepkileri her insanın psikolojisine ve dünya görüşüne göre farklı olur. Buna birde engellilik eklenirse, engelli kişilerin tepkilerinde, algı ve yorumlarındaki farklılık daha belirginleşir. İşitme engelli birey, işitmenin kişiye sağladığı yada sağlayacağı yararlardan değişik derecelerde kayba uğrar. İşitme engeli aynı zamanda zihin gelişimini, kişilik gelişimini ve toplumsallaşmayı etkiler^{7,9,23,28}.

Çocuk konuşmaları anlayabilmek için konuşmada geçen her şeyi yakalamaya çalışır ve böylece teke-teke konuşma ilişkisi kurma zorunluluğu doğar. Kişi kendini normallerin gurubundan kopmuş hissetmeye ve kendine benzer bireyler aramaya başlar. Eğer çocuğun işitme engeli doğuştan ise kişilik gelişimi ve duygusal uyum iletişim yüzünden etkilenir, böylece yaş ilerledikçe yalnızlaşma artar¹³.

Halbuki çocuğun üç yaşından sonra gurup oyunlarına eğilimi artar. Fakat çocuğun işitme engeli yüzünden yalnızlığa itilmesi onun çevresini ve toplumsal tavırlarını etkiler. İşitme engelli bireylerin okul çağındaki sorunları arkadaş edinme ve arkadaşlığı sürdürmedir. Orta yaşlılıkta ise sosyal ilişki, evlilik, meslek seçimi ve iş edinmede sorunlar görülür. Yaşlılıkta ise yalnızlaşma, toplumdan çekilme, güvensizlik, duygusal gerilim biçiminde ortaya çıkar. Tüm bu olumsuzluklar işitme engelli bireyin ruhsal durumu da etkileyecektir^{8,9}.

En küçük toplumsal grup aile olduğuna göre çocuğun ilk etkileşimde bulunduğu ve toplumlaşmaya başladığı ortamda ailesidir^{3,14}. İşitme engelli çocuk önce ailesiyle sonra çevresiyle etkileşim içine girer^{7,28}.

İnsan gelişiminin önemli bir yanını düşünce ve fikirlerin gelişimi oluşturur. Bunun organizmada sadece bir takım sinirsel bağlarla açıklanamayacağı, dilin gelişmesinin düşünsel yaşam üzerinde de çok etkili olduğu anlaşılmaktadır. Düşünmek ile konuşmak arasında çok sıkı bir ilişki bulunduğu, düşünmenin sessiz konuşmak, konuşmanın ise düşünceleri seslendirmek olduğu ileri sürülmektedir. İnsan bazen düşünerek konuşur. Bazen ise konuşarak düşünür. Konuşma sosyal kontrol aracı olarak kullanılmaktadır. Dilin bu fonksiyonu bütün yaşam boyunca devam eder⁹.

Dilin toplumsal çevre ile yani çevremizdeki insanlarla bir etkileşim aracı olduğu gözden kaçmamalıdır. Bir toplulukta insanlar genel olarak konuşma yolu ile birbirlerini uyarmaktadırlar. Aslında dil, bir sembol, bir ip ucu niteliği kazanmış bir takım uyaranlardır^{9,14}.

Dil aracı olarak sözel olan semboller yanında yine sembolik anlam taşıyan jest ve mimiklerde gelişir^{9,14,23}.

Dilin duyguları etkilemekte, heyecanları uyarmaktaki rolü de gözden kaçmamaktadır. Dil sadece fikirleri ve yapılacak hareketleri iletme de değil, bazı duygusal halleri yaratmada da başvurulmuş bir araçtır. O halde dil söz konusu olunca, düşünme, algılama yeteneği ve duyuş birbirlerinden ayrılmaz bir bütün oluşturur ve yine dil gelişimi, en çok nörolojik ve bilişsel gelişimle yakından etkileşim içerisinde^{8,9,30}.

Böylece sorun bu yönüyle ailesinin çocuğa karşı tutumu, ikinci olarak da çevrenin, işitme engelli çocuğa ve ailesine karşı tutumu ön plana çıkar. Çünkü ailenin çocuğa karşı tutumu, çevreden etkilenimi ailenin ve çocuğun ruhsal ve toplumsal sorunlarını oluşturmaktadır^{7,9}.

2.3. Toplumsal Uyum

Bireyin tek başına gereksinimlerini karşılayamaması onu diğer insanlarla birlikte yaşamak zorunda bırakmıştır³¹.

Bireyin diğer insanlarla uyum içinde yaşaması onun toplumsal gelişmesine bağlıdır. Toplumsal gelişim bireyin içinde bulunduğu çevrenin norm ve değerlerine uygun davranışlar geliştirmesi sürecidir. Buna toplumsallaşmada denir. Toplumsallaşma, bireyin içinde doğup büyüdüğü toplumun değerlerini, normlarını, kültürünü öğrenmesi, öğrendiklerine uygun davranışlar göstermesi, böylece toplumsal bir varlık hale gelmesi sürecidir^{14,28,32}.

2.3.1. Uyum

Fiziki çevreye uyum, sosyal çevreye uyum olmak üzere farklı iki terimle ifade edilmektedir. Uyum kavramı literatürde psikolojik, sağlık, ruh sağlığı gibi kavramlarla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır⁸.

2.3.2. Uyuma Davranışı

Bir kişinin kendi görünüşünü, grubun görüşü doğrultusunda değiştirmesi olgusuna işaret eder. Uyum sadece sosyal çevrenin isteklerine ve değişikliklerine uygun tepki, davranış ve tutum gösterme şeklinde düşünülmemelidir. Bireyin birbiri ile iç içe girmiş devamlı etkileşim halinde bulunan sosyal, psikolojik zihin, duygusal ve biyolojik yaşamı vardır. Bunların ahenkli bir biçimde birleşmesi bireyin tüm yaşamını oluşturur. Hem bireyin tüm yaşamını meydana getiren unsurlardaki değişiklikleri hem de sosyal

yaşamını diğer insanlarla olan ilişkilerini ahenkli bir şekilde birleştirmesi uyumunu oluşturur^{3,6}.

Ruh sağlığı ölçüt alınarak düşünüldüğünde uyum kavramı, bireyin gereksinimlerini doyurmada ve kendisinden beklenenleri karşılamadaki davranışları, bunun yanında çevresiyle özellikle sosyal çevresi ile kurduğu etkileşimdir³³.

2.3.3. Uyumsuzluğun Nedenleri

Uyumsuzluk, günlük yaşamın sorunlarını çözmekte başarısızlık gösterme durumudur. Uyumsuzluk sorunu, kişinin umut ve dileklerini çevre koşulları içinde gerçekleştiremeyeceğini anlaması ve bunları yeniden düzenlemek zorunda kalmasıyla ortaya çıkan sorundur³⁴.

Uyumsuzluk bir veya birçok nedenin oluşturduğu geçici bir durumdur. Geçici diyoruz, çünkü uyumsuzluğun nedeni veya nedenleri ortadan kaldırılabilir ve kaldırılınca uyumsuzlukta ortadan kalkar. Her davranışın bir sebebi ve bir amacı vardır. Birey her davranışını bedensel, ruhsal ve sosyal yaşamında bir denge sağlamak için yapar. Çevresindekiler için bozuk ve anlamsız görülen bir çok davranışlar, yapan birey tarafından öyle görülmebilir. Onu öyle davranmaya zorlayan nedenler vardır^{1,3}.

2.3.4. Bedensel Özürlü ve Hastalıklar

Bugün birçok bedensel özürlülerin uyumsuzluk nedeni olduğu bilinmektedir. Bunlar, körlük sağırılık, çeşitli organ anormallikleri, kellik, obezite, sakatlık vb. beden özürlüleridir. Ancak bu özürlülerin tabiatında uyumsuzluk nedenleri yoktur. Bu özürlüye sahip olanlara karşı çevresindekilerin aldıkları tavırlar ve davranışlar bireyde uyumlu ve uyumsuz davranışlar geliştirmenin nedeni olmaktadır. Özürlü tek başına bir uyumsuzluk nedeni değildir⁶.

2.3.5. Özürlü Çocuğa Hemşirelik Yaklaşımı

Sağlıklı bir yaşamın ilk adımı, sağlıklı sperm ve ovumun fertilizasyonu ile başlar. Yaklaşık kırk haftalık süreyi kapsayan dönem içinde gebelik ürününün gelişimi her an bozulabilir. Bozukluğun oluşum zamanı ve niteliğine göre gebelik, abortus, intrauterin ölüm, çeşitli gelişme bozuklukları ve organ anomalileri ile sonuçlanır^{16,35}.

Daha çocuk doğmadan önce annenin beslenme yetersizliği, terotejenik etkenlere maruz kalması, bebeğin doğum anında oksijensiz kalması, baş üzerinde aşırı basınç sonucu oluşan beyin zedelenmeleri, doğum sonrası kötü beslenme, vücut direncinde azalma, poliomyelit, tüberküloz, menenjit, kızamık gibi birçok hastalıklar kontrolsüz

antibiyotik kullanımı, genetik nedenler ve travmalar çocuğun özürü olma nedenlerindendir. Bu durum toplum için önemli ölçüde manevi yıkımlara ve önemli boyutlara ulaşan maddi kayıplara neden olmaktadır^{2,10,35}.

Bu konuda hemşirelik işlevleri önemli ölçüde genişlemiştir. Bu işlevleri üç aşamada incelemek mümkündür.

- 1) Anomali insidansının azaltılması yada önlenmesindeki rolü.
- 2) Özürü çocuğun ve ailenin fiziksel ve psikolojik bakımı.
- 3) Rehabilitasyon.

Özellikle halk sağlığı ve Ana Çocuk Sağlığı Merkezleri'nde doğum, çocuk ve genetik kliniklerinde böyle vakalarda ailenin ilk başvurabileceği, sağlık personeli, hemşire olacaktır. İlgili kliniklerde çalışan hemşireler, gebelik, doğum ve doğum sonrası dönemlerde bu tür bozuklukların önlenmesinde danışman ve eğitimci olarak görev alırlar. Gebelikte fetüs ve yeni doğana zararlı etkenler, akraba evliliklerinin sakıncaları, kalıtsal bozuklukların tekrarlama şansı, gerekli ise kontraseptif yöntemler, antenatal ve postnatal bakım ve kontroller, erken teşhisin önemi hakkında eğitim vermelidir. Hemşirenin diğer önemli fonksiyonu böyle vakaların erken teşhisi ile ilgilidir. Sağlık ekibinin bir üyesi olan hemşire aile, hekim, tıbbi genetik uzmanının işbirliği içinde çalışmasından da sorumludur^{2,10,13,15,35}.

2.4. Umut

Genel anlamda istenilen, arzu edilen herhangi bir şeyin gerçekleşmesini beklemek yada beklemekteki direnmeyi hoş göstermek için kullanılan bir sözcüktür.

Geleceğe ait bir şeyin olmasını beklemekten yada olacağına inanmaktan doğan iç ferahlığı anlamında da kullanılmaktadır. Umut bireye yaşam içerisinde karşılaşılan çeşitli sorunların çözümleri olduğu bilgisi ve bilinci ile bir güven duygusu verir. Ümit bir şeyi isteme, olmasını arzu etmeyi belirten bir duygu olduğundan genellikle arzu yada istek sözcükleri ile birlikte kullanılır. İstek ve umut kişinin enerjisinin bir derecesini oluşturur. Bu enerji belirli bir amaç yada amaçlar dizisine ulaşmak için motivasyona dönüşür. Enerji ve isteğin olmayışı özellikle engelli bireyde sorunlarla başa çıkma güdüsünün oluşumunu büyük ölçüde engeller³⁶.

2.4.1. Umutsuzluk

Yaşantımızda daima var olan bir kavramdır. Sorunları çözmek yada istenen amaca ulaşmak için hiçbir alternatifin yada kişisel tercihin olmadığını düşünen,

amaçlar oluşturmak için enerjisini kendi kendine harekete geçiremeyen bir bireydeki sürekli ve subjektif duygusal bir durumdur. Bu duygu yaşamın sorunlu anlarında yoğun yaşanır. Umutsuzluk, olanaksızlık gibi güçlü bir duygu içerir. Umut kişinin geleceğe inanmasını sağlarken, umutsuzluk içinde olan bireyde ise gelecekte ne olacağı görüşü ve geleceği görebilme düşüncesi kaybolmuştur. Yoğun bir pasiflik, iyi duygulardan yoksun olma, karamsarlık ve umutsuzluk duygusu baskındır^{3,36}.

Birey kendisinden ve çevresinden gelen uyarılara cevap verir. Bu yanıt olumsuz yönde ise umutsuzluk duygusunu deneyimlemesi kolaylaşır. Kişinin beden bütünlüğünü tehdit eden herhangi bir şey uyarıcıdır. Örneğin; hastalıklar, sakatlıklar, özürlülük bir uyarı olabilir. Kişinin umutsuzluğunu yada bu duygusunun gelişimini etkileyen pek çok faktörler vardır. Bunlar genelde iki kategoride toplanır;

1) *İçsel kaynaklı tehditler*; otonomi, özsaygı, bağımsızlık, güçlülük ve bütünlük duygularını içerir. Örneğin; fonksiyonel yeteneği bozulmuş, var olma amacı engellenmiş yada sevgiden yoksun bırakılmış bir kişi, içsel umutsuzluk duygusu deneyimleyebilir.

2) *Dışsal kaynaklı tehditler*; dışsal kaynaklar bireyin içinde yaşadığı çevre ve diğer insanlardan oluşur³⁶.

3. MATERYAL VE METOD

3.1. Araştırmanın Şekli

Araştırma, işitme engelli öğrencilerin toplumsal uyum sorunları ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve sosyodemografik özelliklerle karşılaştırmak amacıyla tanımlayıcı nitelikte planlanmış ve yapılmıştır.

3.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Tarih

Araştırma, Erzurum ili Milli Eğitim Bakanlığı Dede Korkut Sağır ve Dilsizler İlköğretim okulunda, 15 Ocak – 26 Ocak 2001 tarihleri arasında yapılmıştır.

Araştırma kapsamına alınan okul 1971 yılında açılmış olup, halen 19 öğretmen 115 öğrenci kadrosu ile yatılı ve gündüzlü olarak eğitim ve öğretime devam etmektedir.

Okulda, rehber öğretmen, sosyal hizmet uzmanı, hekim, hemşire, psikolog gibi elemanlar bulunmamaktadır.

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi

3.3.1. Evren ve Örneklem

Erzurum ili Milli Eğitim Bakanlığı Dede Korkut İşitme Engelliler İlköğretim okulunda eğitim ve öğretime devam eden, 13 yaş ve üzerindeki 50 öğrenci araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Mevcut literatür bilgileri^{6-9,13,28,37} okul öğretmenleri ve uzmanların görüşü alınarak veri toplamada kolaylık sağlamak için okuma, anlama ve cevap verme düzeyleri daha yüksek olacağı düşünülen 13 yaş ve üzeri işitme engelli öğrenciler araştırma kapsamına alınmıştır. Evrenin tümünün araştırmaya alınması amaçlandığı için örnekleme yöntemine gidilmemiş ve evren araştırma grubu olarak alınmıştır.

3.4. Veri Toplama Araçları

3.4.1. Soru Formu

Soru formu konuyla ilgili literatür taraması yapıldıktan sonra elde edilen bilgilerden yararlanılarak, ayrıca işitme engellilerin eğitim ve öğretiminden sorumlu uzman kişilerinde bilgi ve tecrübelerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Soru formu, işitme engelli öğrencilerin sosyodemografik özelliklerini belirlemek için 13, toplumsal uyum sorunlarını belirlemek için 15 olmak üzere toplam 28 sorudan oluşturulmuştur^{3,6-9,14,15,37,38} (EK I). Ayrıca umutsuzluk düzeylerini tespit etmek amacıyla toplam 20 sorudan oluşan Beck Umutsuzluk Ölçeği³⁹ uygulanmıştır. Ailenin gelir düzeyini belirlemek için sorulan 12.'ci sorunun cevapları 22 Aralık 2000; 24268

Sayı 1 Resmi Gazete 01.01.2001 – 30.06.2001 tarihleri arasında ilk 6 aylık dönemin asgari ücret düzeyine (139.950.000 TL.) göre, 140 – 249 milyon TL. düşük, 250 – 359 milyon TL. orta, 360 milyon TL. ve üzeri iyi gelir düzeyi olarak gruplandırılmıştır.

Öğrencilerin gelir durumlarını bilmeme ihtimali göz önüne alınarak okul idarecilerinin yardımı ile kişisel tanıtım formlarından gelir durumları öğrenilip, araştırmaya başlamadan önce öğrencilere bu konuda bilgi verilmiştir.

Çalışma proje aşamasında iken etik kurallara uyularak okulumuz aracılığı ile üniversitemiz Rektörlüğüne Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli iznin alınması için üst yazı gönderilmiş, izin alındıktan sonra veriler toplanmıştır (Ek II).

3.4.2. Soru Formunun Uygulanması

Asıl uygulama yapılmadan önce 15 kişilik bir gruba ön uygulama yapılmış, çalışma olumlu sonuçlandığından ön uygulama yapılan grup örnekleme dahil edilmiştir.

Araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme tekniği ve sınıf öğretmenlerinden yardım alınarak, etik kurallar dışına çıkılmadan, araştırma kapsamına alınan öğrencilere gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra sosyo demografik özellikler ve toplumsal uyum sorunlarını içeren soru formu, Beck Umutsuzluk ölçeği aynı gün tüm öğrencilere dağıtılarak, zaman sınırlaması konulmadan uygulanmıştır.

3.4.3. Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ)

Beck ve arkadaşları tarafından geliştirilen ölçek 1991 yılında Seber, 1994 yılında Durak tarafından ülkemize uyarlanmıştır. Ölçek 20 maddeden oluşmakta ve her madde 0 – 1 arası puanlanmaktadır. Maddelerin 11 tanesinde evet seçeneği 9 tanesinde ise hayır seçeneği 1 puan alır. 1, 3, 5, 6, 8, 10, 13, 15 ve 19. sorular “hayır”, 2, 3, 7, 9, 11, 12, 14, 16, 17, 18 ve 20. sorulara ise “evet” yanıtı için birer puan verilir. Böylece 0 – 20 arası bir puan alınabilmektedir. Alınan puanlar yüksek olduğunda bireydeki umutsuzluğun yüksek olduğu varsayılır. BUÖ adolesan ve yetişkinlere uygulanabilen kendini değerlendirme ölçeğidir. Ölçek “gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler” (1, 3, 7, 11 ve 18. maddeler), “motivasyon kaybı” (2, 4, 9, 12, 14, 16, 17 ve 20 maddeler) ve “umut” (5, 6, 8, 10, 13, 15 ve 19. maddeler) olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır³⁹. Bu çalışmada ölçek toplam puan üzerinden değerlendirilmiştir.

3.4.4. Araştırmanın Değişkenleri

Öğrencilerin toplumsal uyum ve umutsuzluk düzeylerine ilişkin sorular araştırmanın bağımlı, sosyodemografik özellikleri ise bağımsız değişkenleri olarak kabul edilmiştir.

3.4.5. Verilerin Analizi

Elde edilen veriler araştırmacı tarafından bilgisayarda kodlandıktan sonra SPSS programında değerlendirilmiştir.

Verilerin analizinde yüzdeler, Ki-kare, Fisher's Ki-kare, İleri Analiz, Mann-WhitneyU (MWU), Kruskal-Wallis (KW) Testleri uygulanmıřtır⁴⁰⁻⁴².

4. BULGULAR

Araştırmanın bulguları, 4 ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar işitme engelli öğrencilerin sosyodemografik özellikleri, topluma uyum sorunları, umutsuzluk düzeyleri ve sağlık konularında bilgi aldıkları kaynaklar ve hemşirelerden beklentilerini içermektedir.

1. İşitme Engelli Öğrencilerin Sosyodemografik Özelliklerine Ait Bulgular

Tablo 1’de; Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin % 74’ü 13–15 yaş grubunu, % 26’sı 16–18 yaş grubunu oluşturmaktadır. İşitme engelli öğrencilerin %32’sinin kız, % 68’inin erkek olduğu, % 8’inin 1-2 kardeşe, % 28’inin 3 kardeşe, % 64’ün 4 ve daha fazla sayıda kardeşe sahip olduğu saptanmıştır. İşitme engelli öğrencilerin anne ve babalarının meslekleri incelendiğinde; annelerinin tamamının (% 100) ev hanımı olduğu, babalarının ise % 64’ünün işçi, % 30’unun çiftçi, % 6’sının memur olduğu tespit edilmiştir.

Annelerinin % 34’ünün okur-yazar olmadıkları, % 12’sinin okur-yazar olduğu, % 54’ünün ilkokul mezunu olduğu, babalarının ise % 6’sının okur-yazar olmadıkları, % 18’inin okur-yazar oldukları, % 58’inin ilkokul mezunu oldukları, % 18’inin ortaokul ve lise mezunu oldukları tespit edilmiştir.

İşitme engelli öğrencilerin annelerinin % 28’inin 31-36 yaş grubunda, % 32’sinin 37-42 yaş grubunda, % 22’sinin 43-48 yaş grubunda, % 18’inin 49 yaş ve üzerinde oldukları görülmüştür. Babaların % 6’sının 31-36 yaş grubunda, % 26’sının 37-42 yaş grubunda, %34’ünün 43-48 yaş grubunda, % 34’ünün ise 49 yaş ve üzerinde oldukları tespit edilmiştir. İşitme engelli öğrencilerin çoğunluğunun (% 82) çekirdek aileye, % 18’inin ise geniş aileye mensup oldukları saptanmıştır. İşitme engelli öğrencilerin % 34’ünün ailesinde başka işitme engelli bireylerin olduğu, % 66’ sının olmadığı tespit edilmiştir. Ailelerin gelir düzeylerini belirlemek için farklı standartlar olduğundan asgari ücret baz alınmış olup, aylık gelir düzeyi; iyi, orta, düşük olarak belirlenmiştir. Ailelerin % 20’sinin iyi gelirli, % 12’sinin orta gelirli, % 68’inin düşük gelir düzeyine sahip oldukları saptanmıştır. Öğrencilerin ailelerinin nerede yaşadıkları incelendiğinde; % 28’inin Erzurum merkezde, % 34’ünün Erzurum’un ilçe ve köylerinde, % 38’inin çevre illerde ikamet ettikleri tespit edilmiştir.

Tablo 1. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklerin Dağılımı (N:50)

Tanıtıcı Özellikler (N=50)	Sayı	%
Yaş		
13 – 15	37	74.0
16 – 18	13	26.0
Cinsiyet		
Kız	16	32.0
Erkek	34	68.0
Kardeş Sayısı		
1 – 2	4	8.0
3	14	28.0
4 ve ↑	32	64.0
Annenin Mesleği		
Ev hanımı	50	100.0
Babanın Mesleği		
İşçi	32	64.0
Çiftçi	15	30.0
Memur	3	6.0
Annenin Eğitimi		
Okur-yazar değil	17	34.0
Okur-yazar	6	12.0
İlkokul mezunu	27	54.0
Babanın Eğitimi		
Okur-yazar değil	3	6.0
Okur-yazar	9	18.0
İlkokul mezunu	29	58.0
Ortaokul-Lise mezunu	9	18.0
Anne Yaşı		
31 – 36	14	28.0
37 – 42	16	32.0
43 – 48	11	22.0
49 ve ↑	9	18.0
Baba Yaşı		
31 – 36	3	6.0
37 – 42	13	26.0
43 – 48	17	34.0
49 ve ↑	17	34.0
Aile Tipi		
Çekirdek aile	41	82.0
Geniş aile	9	18.0
Ailede Başka İşitme Engelli Birey Olma Durumu		
Evet	17	34.0
Hayır	33	66.0
Ailenin Aylık Gelir Düzeyi		
140 – 249 mil. TL. (düşük)	34	68.0
250 – 359 mil. TL. (orta)	6	12.0
360 mil. TL. ve ↑ (iyi)	10	20.0
Ailenin Yaşadığı Yer		
Erzurum	14	28.0
Erzurum'daki ilçe ve köy	17	34.0
*Diğer	19	38.0

* Erzurum köy ve ilçeleri dışındaki bütün bölgeleri içerir.

Tablo 2’de; işitme engelli öğrencilerin işitme cihazı kullanma durumları incelenmiş; buna göre öğrencilerin % 42’sinin işitme cihazı kullandığı, % 58’inin ise işitme cihazı kullanmadıkları belirlenmiştir. Yine aynı tabloda işitme engelli öğrencilerin dudak okumayı bilme durumlarına bakılmış öğrencilerin % 58’inin dudak okumayı bildikleri, % 42’sinin ise dudak okumayı bilmedikleri tespit edilmiştir.

Tablo 2. İşitme Engelli Öğrencilerin İşitme Cihazı Kullanma ve Dudak Okumayı Bilme Durumlarına Göre Dağılımı (N:50)

Özellikler	Sayı	%
<i>İşitme cihazı kullanma durumu</i>		
Evet	21	42.0
Hayır	29	58.0
<i>Dudak okumayı bilme durumu</i>		
Evet	29	58.0
Hayır	21	42.0
TOPLAM	50	100.0

2. Topluma Uyum Sorunlarına Ait Bulgular

İşitme engelli öğrencilere size göre topluma uymak önemli midir ? sorusu sorulmuş; öğrencilerin tamamının (% 100) topluma uymanın gerekli ve önemli olduğunu ifade ettikleri tespit edilmiştir.

Özen’in³⁷ yaptığı araştırmada işitme engelli çocuğa karşı çevrenin tutumu ne derece olumsuzdur diye sorulmuş, öğretmenlerin % 27.5’i pek çok olumsuz, % 22.5’i çok olumsuz, % 20’si az olumsuz, % 22.5’i çok az olumsuz, % 7.5’i hiç şeklinde yanıt vermişlerdir. Aynı çalışmanın sonucunda çevrenin işitme engelli çocuklara karşı oldukça olumsuz bir şekilde davrandığı ortaya konmuştur.

Tablo 3’de; çalışma kapsamına alınan işitme engelli öğrencilerin kalabalık ortamlara uyum düzeyleri incelenmiştir.

Kız öğrencilerin % 50’sinin kalabalık ortamlarda neşelendiği, % 50’sinin sıkıldığı, erkek öğrencilerin % 44.1’inin kalabalık ortamlarda neşelendiği, % 55.9’unun ise sıkıldığı tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamsız olduğu saptanmıştır ($p>0.05$).

On üç-on beş yaş grubundaki öğrencilerin % 48.6'sının kalabalık ortamlarda neşelendiği, % 51.4'ünün kalabalık ortamlarda sıkıldığı, 16-18 yaş grubundaki öğrencilerin ise % 38.5'inin kalabalık ortamlarda neşelendiği, % 61.5'inin kalabalık ortamlarda sıkıldığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin yaş grupları ile kalabalık ortamlara uyumları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Dudak okumayı bilenlerin % 55.2'sinin kalabalık ortamlarda neşelendiği, % 48.8'inin ise sıkıldığı, dudak okumayı bilmeyenlerin % 33.3'ünün kalabalık ortamlarda neşelendiği, % 66.7'sinin ise sıkıldığı tespit edilmiştir. Dudak okumayı bilme durumu ile öğrencilerin kalabalık ortamlara uyumları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

İşitme cihazı kullanan öğrencilerin % 57.1'inin kalabalık ortamlarda neşelendiği, % 42.9'unun ise sıkıldığı, işitme cihazı kullanmayan öğrencilerin % 37.9'unun kalabalık ortamlarda neşelendiği, % 62.1'inin ise sıkıldığı tespit edilmiştir. İşitme cihazı kullanma durumu ile öğrencilerin kalabalık ortamlara uyumları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Tablo 4'de; işitme engelli öğrencilerin insanlarla kaynaşma durumunun dağılımı gösterilmiştir.

İşitme engelli öğrencilerin insanlarla kaynaşma durumu incelendiğinde; kız öğrencilerin % 68.8'inin insanlarla kolay kaynaştıkları, % 31.3'ünün ise insanlarla kaynaşmakta sorun yaşadıkları, erkek öğrencilerin % 64.7'sinin insanlarla kolay kaynaştıkları, % 35.3'ünün ise insanlarla kaynaşmakta sorun yaşadıkları belirlenmiş olup, gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Öğrencilerin yaş gruplarına göre insanlarla kaynaşma durumu incelendiğinde; 13-15 yaş grubunda olan öğrencilerin % 67.6'sının, 16-18 yaş grubunda olan öğrencilerin ise % 61.5'inin insanlarla daha rahat kaynaştığı saptanırken, 13-15 yaş grubunda olan öğrencilerin % 32.4'ünün, 16-18 yaş grubunda olan öğrencilerin ise % 38.5'inin insanlarla kaynaşmakta sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin yaş grupları ile insanlarla kaynaşma durumu arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

İşitme engelli öğrencilerin dudak okumayı bilme durumları ile insanlarla kaynaşma durumuna bakıldığında; dudak okumayı bilen öğrencilerin % 79.3'ünün

insanlarla kolay kaynaştığı, % 20.7'sinin ise insanlarla kaynaşmakta sorun yaşadıkları saptanmıştır.

Dudak okumayı bilmeyen öğrencilerin % 47.6'sının insanlarla kolay kaynaştığı, % 52.4'ünün ise insanlarla kaynaşmakta sorun yaşadıkları belirlenmiştir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$).

İşitme cihazı kullanan öğrencilerin % 81'inin insanlarla kolay kaynaştığı, % 19'unun ise insanlarla kaynaşmakta sorun yaşadıkları saptanmıştır.

İşitme cihazı kullanmayan öğrencilerin % 55.2'sinin insanlarla kolay kaynaştığı, % 44.8'inin ise insanlarla kaynaşmada sorun yaşadıkları tespit edilmiş olup, gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Çekirdek aileye mensup olan işitme engelli öğrencilerin % 58.5'i, insanlarla kolay kaynaşırken, % 41.5'i insanlarla kaynaşmakta sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Geniş aileye mensup olan öğrencilerin % 100'ünün insanlarla kolay kaynaştığı tespit edilmiş olup aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$).

Tablo 5'de; kızların % 87.5'inin, erkeklerin % 82.4'ünün sosyal faaliyetlere katıldıkları tespit edilmiş, aradaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

On üç-on beş yaş grubunda bulunanların % 91.9'unun sosyal faaliyetlere katıldığı, 16-18 yaş grubunda bulunan öğrencilerin % 61.5'inin sosyal faaliyetlere katıldığı tespit edilmiş, aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.01$).

Dudak okumayı bilenlerin % 96.6'sının, işitme cihazı kullananların % 95.2'sinin sosyal faaliyetlere katıldığı tespit edilmiş, aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$) (Tablo 5).

Tablo 3. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklere Göre Kalabalık Ortamlara Uyum Düzeylerinin Dağılımı (N:50)

Tanıtıcı Özellikler	Kalabalık Ortamlara Uyum Düzeyleri					
	Neşelenirim		Sıkılırım		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
<i>Cinsiyet</i>						
Kız	8	50.0	8	50.0	16	100.0
Erkek	15	44.1	19	55.9	34	100.0
$\chi^2=0.12$ SD=1 p>0.05						
<i>Yaş</i>						
13 – 15	18	48.6	19	51.4	37	100.0
16 – 18	5	38.5	8	61.5	13	100.0
$\chi^2=0.4$ SD=1 p>0.05						
<i>Dudak Okumayı Bilme Durumu</i>						
Evet	16	55.2	13	48.8	29	100.0
Hayır	7	33.3	14	66.7	21	100.0
$\chi^2=2.3$ SD=1 p>0.05						
<i>İşitme Cihazı Kullanma Durumu</i>						
Evet	12	57.1	9	42.9	21	100.0
Hayır	11	37.9	18	62.1	29	100.0
$\chi^2=1.8$ SD=1 p>0.05						
TOPLAM	23	46.0	27	54.0	50	100.0

Tablo 4. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklere Göre Öğrencilerin İnsanlarla Kaynaşma Durumlarının Dağılımı (N:50)

Tanıtıcı Özellikler	İnsanlarla Kaynaşma Durumları					
	Evet		Hayır		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Cinsiyet						
Kız	11	68.8	5	31.3	16	100.0
Erkek	22	64.7	12	35.3	34	100.0
			Fisher $\chi^2=0.0$ SD=1 $p>0.05$			
Yaş						
13 – 15	25	67.6	12	32.4	37	100.0
16 – 18	8	61.5	5	38.5	13	100.0
			$\chi^2=0.1$ SD=1 $p>0.05$			
Dudak Okumayı Bilme Durumu						
Evet	23	79.3	6	20.7	29	100.0
Hayır	10	47.6	11	52.4	21	100.0
			Fisher $\chi^2=5.4$ SD=1 $p<0.05$			
İşitme Cihazı Kullanma Durumu						
Evet	17	81.0	4	19.0	21	100.0
Hayır	16	55.2	13	44.8	29	100.0
			Fisher $\chi^2=3.7$ SD=1 $p>0.05$			
Aile Tipi						
Çekirdek aile	24	58.5	17	41.5	41	100.0
Geniş aile	9	100.0	---	---	9	100.0
			$\chi^2=5.6$ SD=1 $p<0.05$			
TOPLAM	33	66.0	17	34.0	50	100.0

Tablo 5. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklere Göre Öğrencilerin Sosyal Faaliyetlere Katılma Durumlarının Dağılımı (N:50)

Tanıtıcı Özellikler	Sosyal Faaliyetlere Katılma Durumları							
	Evet		Hayır		Bazen		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Cinsiyet								
Kız	14	87.5	1	6.3	1	6.3	16	100.0
Erkek	28	82.4	3	8.8	3	8.8	34	100.0
$\chi^2=0.2$ SD=2 p>0.05								
Yaş								
13 – 15	34	91.9	3	8.1	---	---	37	100.0
16 – 18	8	61.5	1	7.7	4	30.8	13	100.0
$\chi^2=12.4$ SD=2 p<0.01								
Dudak Okumayı Bilme Durumu								
Evet	28	96.6	1	3.4	---	---	29	100.0
Hayır	14	66.7	3	14.3	4	19.0	21	100.0
$\chi^2=8.6$ SD=2 p<0.05								
İşitme Cihazı Kullanma Durumu								
Evet	20	95.2	1	4.8	---	---	21	100.0
Hayır	22	75.9	3	10.8	4	13.8	29	100.0
$\chi^2=3.9$ SD=2 p<0.05								
TOPLAM	42	84.0	4	8.0	4	8.0	50	100.0

Tablo 6’da; işitme engelli öğrencilere ait tanıtıcı özellikler ile boş zamanlarında yaptıkları faaliyetler incelendiğinde; kız öğrencilerin % 56.3’ünün boş zamanlarını uyuyarak geçirdikleri, % 25’inin spor yaparak, televizyon seyrederek, % 18.8’inin kitap okuyarak değerlendirdiği saptanmıştır. Erkek öğrencilerin % 35’inin uyuyarak, % 61.8’inin spor yaparak, televizyon seyrederek, % 29’unun ise kitap okuyarak boş zamanlarını değerlendirdikleri belirlenmiştir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0.05).

Çalışma kapsamına alınan işitme engelli öğrencilerin dudak okumayı bilip bilmeme durumlarına göre boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri araştırıldığında; dudak okumayı bilenlerin % 31’inin boş zamanlarında uyudukları, % 58.6’sının spor

yaptıkları ve televizyon seyrettikleri, % 10.3'ünün kitap okudukları, dudak okumayı bilmeyen öğrencilerin ise % 57.1'inin boş zamanlarında uyuduğu, % 38.1'inin boş zamanlarında spor yapıp, televizyon seyrettikleri, % 4.8'inin ise kitap okumayı tercih ettikleri saptanmıştır. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$).

İşitme cihazı kullanan öğrencilerin % 76.2'sinin spor yaparak, televizyon seyrederek, % 14.3'ünün uyuyarak, % 9.5'inin kitap okuyarak boş zamanlarını geçirdikleri tespit edilmiştir. İşitme cihazı kullanmayan işitme engelli öğrencilerin ise % 62.1'inin uyuyarak, % 31'inin spor yapıp, televizyon seyrederek, % 6.9'unun kitap okuyarak boş zamanlarını geçirdikleri belirlenmiştir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$).

Tablo 6. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklere Göre Öğrencilerin Boş Zamanlarında Yaptıkları Faaliyetlerin Dağılımı (N:50)

Tanıtıcı Özellikler	Boş Zamanlarında Yaptıkları Faaliyetler							
	Uyurum		Spor yaparım		Kitap okurum		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Cinsiyet								
Kız	9	56.3	4	25.0	3	18.8	16	100.0
Erkek	12	35.0	21	61.8	1	29.0	34	100.0
$\chi^2=7.4$ SD=2 $p<0.05$								
Dudak Okumayı Bilme Durumu								
Evet	9	31.0	17	58.6	3	10.3	29	100.0
Hayır	12	57.1	8	38.1	1	4.8	21	100.0
$\chi^2=11.6$ SD=2 $p<0.05$								
İşitme Cihazı Kullanma Durumu								
Evet	3	14.3	16	76.2	2	9.5	21	100.0
Hayır	12	62.1	9	31.0	2	6.9	29	100.0
$\chi^2=3.4$ SD=2 $p<0.05$								
TOPLAM	21	42.0	25	50.0	4	8.0	50	100.0

Tablo 7’de; 13-15 yaş grubundaki öğrencilerin ailelerinin kendilerine karşı tutumu incelendiğinde; öğrencilerin % 43.2’si ailesinin kendisiyle çok ilgilendiğini, yine aynı oranda (% 43.2) öğrenci ailesinin kendisine ilgisiz kaldıklarını ifade ettikleri belirlenmiştir. Ailesinin kendisine ilgisiz kaldığını ifade eden 16-18 yaş grubundaki öğrencilerin oranı % 53.8 iken, yine aynı yaş grubundaki öğrencilerin % 46.2’si ailelerinin kendileriyle çok ilgilendiğini belirtmişlerdir.

Kız öğrencilerin % 75’i ailesinin kendisiyle çok ilgilendiğini, % 18.8’i kendisine ilgisiz kaldığını, % 6.3’ü ise diğer çocuklardan farklı davranılmadığını ifade etmişlerdir. İşitme engelli erkek öğrencilerin ise, % 58.8’i ailelerinin ilgilenmediğini, % 29.4’ü ise ailesinin kendileriyle çok ilgilendiğini ifade ettikleri tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$).

Öğrencilerin kardeş sayısı ile ailenin işitme engelli öğrencilere karşı tutumu incelenmiş; 1-2 kardeşe sahip olan öğrencilerin % 50’si kendilerine farklı davranılmadığını, yine % 50’si de ailelerinin kendileriyle çok ilgilendiklerini belirtmişlerdir. Üç kardeşe sahip olan öğrencilerin % 35.7’si ailelerinin kendileriyle çok ilgilendiğini ifade ederken, % 64.3’ü ailelerinin kendilerine ilgisiz kaldıklarını, 4 ve üzeri kardeşi olan öğrencilerin ise % 53.1’i ailelerinin kendileriyle çok ilgilendiğini, % 37.5’i ailelerinin kendilerine ilgisiz kaldıklarını belirtmişlerdir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Ki-kare ileri analiz yöntemi kullanılarak yapılan değerlendirmede anlamlılığın $p<0.05$ önem seviyesinde 4 ve üzeri kardeşe sahip olan gruptan kaynaklandığı tespit edilmiştir.

İşitme engelli öğrencilerin babalarının mesleği ile ailesinin kendisine karşı tutumuna bakıldığında; babası işçi olan öğrencilerin % 38.7’si ailelerinin kendileriyle çok ilgilendiğini, % 48.4’ü ise ailelerinin kendilerine ilgisiz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Babası çiftçi olan işitme engelli öğrencilerin % 53.3’ü ailelerinin kendileriyle çok ilgilendiğini, % 40’ı ise ailelerinin kendilerine ilgisiz kaldıklarını belirtmişlerdir. Babası memur olan işitme engelli öğrencilerin % 33.3’ü ailelerinin kendileriyle çok ilgilendiğini, % 66.7’si ise ailelerinin kendilerine ilgisiz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Babası okur-yazar olmayanların % 66.7’sinin ailelerinin kendileriyle çok ilgilendiklerini, % 33.3’ünün ise ailelerinin kendilerine ilgisiz kaldıklarını belirttikleri

saptanmıştır. Babası okur-yazar olan öğrencilerin % 55.6'sı ailelerinin kendileriyle çok ilgilendiğini, % 44.4'ü ise ailelerinin kendilerine ilgisiz davrandıklarını belirtmişlerdir.

Babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin % 37.9'unun ailelerinin kendileriyle çok ilgilendiğini, % 51.7'sinin ailelerinin kendilerine ilgisiz kaldıklarını belirttikleri tespit edilmiştir. Babası ortaokul-lise mezunu olan öğrencilerin % 44.4'ü ailelerinin kendileriyle çok ilgilendiğini, % 33.3'ü ise ailelerinin kendilerine ilgisiz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Ailede başka işitme engelli bireyin var olup olmaması ile ailenin öğrencilere karşı tutumu incelendiğinde; ailede başka işitme engelli bireyin var olduğunu ifade eden öğrencilerin % 23.5'i ailelerinin kendileriyle çok ilgilendiğini ifade ederken, % 58.8'i ailelerinin kendilerine ilgisiz davrandığını belirtmişlerdir. Ailesinde başka işitme engelli birey olmadığını ifade eden öğrencilerin % 54.5'i ailelerinin kendileriyle çok ilgilendiğini ifade ederken, % 39.4'ü ailelerinin kendilerine ilgisiz davrandığını belirtmişlerdir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Çekirdek aileye mensup olan öğrencilerin % 41.5'i ailesinin kendisi ile çok ilgilendiğini, % 7.3'ü kendilerine farklı davranılmadığını, % 51.2'si ise ailesinin kendilerine ilgisiz kaldığını ifade etmişlerdir. Geniş aileye mensup olan öğrencilerin ise % 55.6'sı ailelerinin kendileriyle çok ilgilendiğini belirtirken, % 22.2'si kendilerine diğer kardeşlerinden farklı davranılmadığını, % 22.2'si ise ailelerinin kendilerine ilgisiz davrandıklarını belirtmişlerdir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Kırk dokuz ve üzeri yaş grubunda bulunan annelerin % 55.6'sı, 43-48 yaş grubunda bulunan annelerin % 45.5'i işitme engelli çocuğu ile çok ilgilendiği, 31-36 yaş grubunda bulunan annelerin ise % 7.1'inin işitme engelli çocuğuna farklı davranmadığı öğrenciler tarafından belirtilmiştir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$). Baba yaşı ile ailenin işitme engelli çocuğuna karşı tutumuna bakıldığında; 43-48 yaş grubunda olan babaların % 52.9'unun, 37-42 yaş grubunda olan babaların % 30.8'inin çocukları ile çok ilgilendiği, 31-36 yaş grubunda olan babaların % 66.7'sinin çocuklarına karşı ilgisiz davrandığı ifade edilmiştir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Tablo 7. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklere Göre Ailesinin Kendisine Karşı Tutumuna Yönelik Düşüncelerinin Dağılımı (N=50)

Tanıtıcı Özellikler	Ailenin İşitme Engelli Öğrenciye Tutumu						TOPLAM	
	Çok ilgileniyor		Farklı davranmıyor		İlgisiz kahıyor		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Yaş								
13 – 15	16	43.2	5	13.5	16	43.2	37	100.0
16 – 18	6	46.2	---	---	7	53.8	13	100.0
							$\chi^2=2.0$ SD=2 p>0.05	
Cinsiyet								
Kız	12	75.0	1	6.3	3	18.8	16	100.0
Erkek	10	29.4	4	11.8	20	58.8	34	100.0
							$\chi^2=9.2$ SD=2 p<0.05	
Kardeş sayısı								
1 – 2	---	---	2	50.0	2	50.0	4	100.0
3	5	35.7	---	---	9	64.3	14	100.0
4 ve ↑	17	53.1	3	9.4	12	37.5	32	100.0
							$\chi^2=11.9$ SD=4 p<0.05	
Babanın mesleği								
İşçi	2	38.7	5	12.9	15	48.4	32	100.0
Çiftçi	8	53.3	1	6.7	6	40.0	15	100.0
Memur	1	33.3	---	---	2	66.7	3	100.0
							$\chi^2=3.0$ SD=6 p>0.05	
Babanın Eğitimi								
Okur-yazar değil	2	66.7	---	---	1	33.3	3	100.0
Okur-yazar	5	55.6	---	---	4	44.4	9	100.0
İlkokul mezunu	11	37.9	3	10.3	15	51.7	29	100.0
Ortaokul-Lise mezunu	4	44.4	2	22.2	3	33.3	9	100.0
							$\chi^2=4.0$ SD=6 p>0.05	
Ailede Başka İşitme Engelli Birey Olma Durumu								
Evet	4	23.5	3	17.6	10	58.8	17	100.0
Hayır	18	54.5	2	6.1	13	39.4	33	100.0
							$\chi^2=4.8$ SD=2 p>0.05	
Aile Tipi								
Çekirdek aile	17	41.5	3	7.3	21	51.2	41	100.0
Geniş aile	5	55.6	2	22.2	2	22.2	9	100.0
							$\chi^2=3.32$ SD=2 p>0.05	
Anne Yaşı								
31 – 36	6	42.9	1	7.1	7	50.0	14	100.0
37 – 42	6	37.5	1	6.3	9	56.3	16	100.0
43 – 48	5	45.5	1	9.1	5	45.5	11	100.0
49 ve ↑	5	55.6	2	22.2	2	22.2	9	100.0

 $\chi^2=3.6$ SD=6 p>0.05

Tablo 7'nin devamı

Tanıtıcı Özellikler	Ailenin İşitme Engelli Öğrenciye Tutumu							
	Çok ilgileniyor		Farklı davranmıyor		İlgisiz kalıyor		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
<i>Babanın Yaşı</i>								
31 – 36	1	33.3	---	---	2	66.7	3	100.0
37 – 42	4	30.8	1	7.7	8	61.5	13	100.0
43 – 48	9	52.9	1	5.9	7	41.2	17	100.0
49 ve ↑	8	47.1	3	17.6	6	35.3	17	100.0
					x ² =4.062 SD=6 p>0.05			
TOPLAM	22	44.0	5	10.0	23	46.0	50	100.0

*Satır yüzdesi alınmıştır.

Tablo 8'de; işitme engelli öğrencilerin okul içinde arkadaşı olup olmama durumu incelenmiştir.

Buna göre; öğrencilerin tamamının (% 100) okul içinde arkadaşı olduğunu ifade ettikleri görülmüştür ve yine öğrencilerin % 80'inin okul dışında arkadaş edindiği saptanmıştır.

Kız öğrencilerin % 87.5'inin, erkek öğrencilerin ise % 76.5'inin okul dışında arkadaş edindikleri saptanmıştır. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$) (Tablo 8).

On üç-on beş yaş grubunda bulunan öğrencilerin % 73'ünün, 16-18 yaş grubunda bulunan öğrencilerin ise % 100'ünün okul dışında arkadaş edindikleri tespit edilmiştir. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$).

Kardeş sayısı 1-2 olan öğrencilerin % 25'inin okul dışında arkadaşlarının olduğu, % 75'inin okul dışında arkadaşının olmadığı, 4 ve üzerinde kardeşe sahip olanların ise % 81.3'ünün okul dışında arkadaşlarının olduğu, % 18.8'inin okul dışında arkadaşlarının olmadığı tespit edilmiştir.

Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Ki-kare ileri analiz yöntemi kullanılarak anlamlılığın 1-2 kardeşe sahip olan öğrenci grubundan kaynaklandığı belirlenmiştir.

Dudak okumayı bilmeyen öğrencilerin % 85.7'sinin okul dışında arkadaş edindikleri, % 14.3'ünün arkadaş edinemedikleri saptanmıştır.

Dudak okumayı bilen öğrencilerin ise % 75.9'unun okul dışında arkadaş edindikleri, % 24.1'inin ise arkadaş edinemedikleri tespit edilmiştir. Aradaki fark istatistiksel anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

İşitme cihazı kullananların % 81'inin okul dışında arkadaş edindiği, % 19'unun arkadaş edinemediği tespit edilmiştir.

İşitme cihazı kullanmayan öğrencilerin % 79.3'ünün okul dışında arkadaş edindiği, % 20.7'sinin arkadaş edinemediği saptanmıştır. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Ailesinde kendisinden başka işitme engelli birey bulunan öğrencilerin % 100'ünün okul dışında arkadaşının olduğu belirlenmiştir.

Ailesinde kendisinden başka işitme engelli birey bulunmayan öğrencilerin % 69.7'sinin okul dışında arkadaşının olmadığı saptanmıştır. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$)(Tablo 8).

Tablo 8. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklere Göre Öğrencilerin Okul Dışında Arkadaş Edinme Durumlarının Dağılımı (N:50)

Tanıtıcı Özellikler	Okul Dışında Arkadaş Edinme Durumu				TOPLAM	
	Evet		Hayır			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Cinsiyet						
Kız	14	87.5	2	12.5	16	100.0
Erkek	26	76.5	8	23.5	34	100.0
				$\chi^2=0.8$	SD=1	p>0.05
Yaş						
13 – 15	27	73.0	10	27.0	37	100.0
16 – 18	13	100.0	---	---	13	100.0
				Fisher $\chi^2=4.3$	SD=1	p<0.05
Kardeş sayısı						
1 – 2	1	25.0	3	75.0	4	100.0
3	10	71.4	4	28.6	14	100.0
4 ve ↑	26	81.3	6	18.8	32	100.0
				$\chi^2=5.9$	SD=1	p<0.05
Dudak Okumayı Bilme Durumu						
Evet	22	75.9	7	24.1	29	100.0
Hayır	18	85.7	3	14.3	21	100.0
				$\chi^2=0.7$	SD=1	p>0.05
İşitme Cihazı Kullanma Durumu						
Evet	17	81.0	4	19.0	21	100.0
Hayır	23	79.3	6	20.7	29	100.0
				$\chi^2=0.0$	SD=1	p>0.05
Ailede Başka İşitme Engelli Olma Durumu						
Evet	17	100.0	---	---	17	100.0
Hayır	23	69.7	10	30.3	33	100.0
				Fisher $\chi^2=6.4$	SD=1	p<0.05
TOPLAM	40	80.0	10	20.0	50	100.0

*Satır Yüzdesi Alınmıştır.

Tablo 9’da; çalışma kapsamına alınan işitme engelli öğrencilerin sevinç ve kederlerini paylaşma durumları incelenmiştir.

Buna göre; kız öğrencilerin % 81.8’inin, erkek öğrencilerin % 70.6’sının sevinç ve kederlerini paylaştığı, kız öğrencilerin % 18.8’inin, erkek öğrencilerin % 29.4’ünün sevinç ve kederlerini paylaşmadığı tespit edilmiştir. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$).

On üç-on beş yaş grubundaki öğrencilerin % 70.3’ünün, 16-18 yaş grubundaki öğrencilerin ise % 84.6’sının sevinç ve kederlerini paylaştığı, 13-15 yaş grubuna mensup olan öğrencilerin % 29.7’sinin, 16-18 yaş grubuna mensup olan öğrencilerin ise % 15.4’ünün sevinç ve kederlerini paylaşmadığı tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Bir-iki kardeşe sahip olan öğrencilerin % 25’inin sevinç ve kederlerini paylaştığı, % 75’inin paylaşmadığı, 3 kardeşe sahip olan öğrencilerin % 71.4’ünün sevinç ve kederlerini paylaştığı, % 28.6’sının paylaşmadığı, 4 ve üzerinde kardeşe sahip olan öğrencilerin ise % 81.3’ünün sevinç ve kederlerini paylaştığı, % 18.8’inin paylaşmadığı tespit edilmiştir. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Ki-kare ileri analiz yöntemi kullanılarak anlamlılığın 1-2 kardeşe sahip olan gruptan kaynaklandığı saptanmıştır.

Dudak okumayı bilen öğrencilerin % 86.2’sinin sevinç ve kederlerini paylaştığı, dudak okumayı bilmeyen öğrencilerin ise % 57.1’inin sevinç ve kederlerini paylaştığı tespit edilmiştir. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$).

İşitme cihazı kullanan öğrencilerin % 81’inin sevinç ve kederlerini paylaştığı, % 19’unun paylaşmadığı, işitme cihazı kullanmayanların % 69’unun sevinç ve kederlerini paylaştığı, % 31’inin paylaşmadığı tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Çekirdek aileye mensup olan öğrencilerin % 70.7’si sevinç ve kederlerini paylaştıklarını, % 29.3’ü paylaşmadıklarını, geniş aileye mensup olan öğrencilerin % 88.9’u sevinç ve kederlerini paylaştıklarını, % 11.1’inin paylaşmadıklarını ifade etmişlerdir. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$).

Tablo 9. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklere Göre Öğrencilerin Duygularını Paylaşma Durumlarının Dağılımı (N: 50)

Tanıtıcı Özellikler	Sevinç ve Kederlerini Paylaşma Durumları					
	Evet		Hayır		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Cinsiyet						
Kız	13	81.8	3	18.8	16	100.0
Erkek	24	70.6	10	29.4	34	100.0
$\chi^2=0.6$ SD=1 p<0.05						
Yaş						
13 – 15	26	70.3	11	29.7	37	100.0
16 – 18	11	84.6	2	15.4	13	100.0
Fisher $\chi^2=1.110$ SD=1 p>0.05						
Kardeş sayısı						
1 – 2	1	25.0	3	75.0	4	100.0
3	10	71.4	4	28.6	14	100.0
4 ve ↑	26	81.3	6	18.8	32	100.0
$\chi^2=5.9$ SD=2 p<0.05						
Aile Tipi						
Çekirdek aile	29	70.7	12	29.3	41	100.0
Geniş aile	8	88.9	1	11.1	9	100.0
$\chi^2=5.9$ SD=1 p<0.05						
Dudak Okumayı Bilme Durumu						
Evet	25	86.2	4	13.8	29	100.0
Hayır	12	57.1	9	42.9	21	100.0
$\chi^2=5.3$ SD=1 p<0.05						
İşitme Cihazı Kullanma Durumu						
Evet	17	81.0	4	19.0	21	100.0
Hayır	20	69.0	9	31.0	29	100.0
$\chi^2=0.9$ SD=1 p>0.05						
TOPLAM	37	74.0	13	26.0	50	100.0

Tablo 10’da; yakınların çocuklarını ziyaret etme durumları ile baba mesleği arasındaki fark incelenmiştir.

Buna göre; çiftçi olan babaların % 86.7’sinin, memur olanların % 66.7’sinin ve işçi olanların % 36’sının çocuklarını ziyaret ettiği, buna karşılık işçi olan babaların % 74.9’unun, memur olanların % 33.3’ünün ve çiftçi olanların % 13.3’ünün çocuklarını

ziyaret etmediği saptanmıştır. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.01$). (Tablo 10)

Bir iki kardeşe sahip olan öğrencilerin % 75'i yakınları tarafından ziyaret edilmezken , kardeş sayısı arttıkça çocuğun yakınlarının ziyaret sıklığının arttığı tespit edilmiş, ancak kardeş sayısı ile yakınlarını ziyaret etme durumu arasındaki fark anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Ailesi Erzurum merkezde yaşayanların % 42.9'u çocuklarını ziyaret ederken, % 57.1'inin çocuklarını ziyaret etmedikleri tespit edilmiştir.

Ailesi diğer illerde yaşayan çocukların ise % 47.1'i ailesi tarafından ziyaret edilmediklerini ifade etmişlerdir.

Ailenin yaşadığı yer ile yatılı okulda okuyan çocuğun yakınları tarafından ziyaret edilme durumu arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Çekirdek aileye mensup olan öğrencilerin % 46.3'ü ziyaret edilirken, geniş aileye mensup öğrencilerin % 88.9'unun ziyaret edildiği tespit edilmiştir. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$).

Düşük gelirli ailelerin çocukları % 47.1 oranında ziyaret edilirken, gelir durumu iyi olan ailelerin çocuklarının % 60'ının ziyaret edildiği tespit edilmiş, aradaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Tablo 11'de; çalışma kapsamına alınan çocukların cinsiyet ve yaşlarına göre arkadaşlarına güven duyma durumları incelenmiştir.

Buna göre; kızların % 87.5'inin, erkeklerin % 73.5'inin, 13-15 yaş grubundaki çocukların % 78.4'ünün, 16-18 yaş grubundaki çocukların % 76.9'unun arkadaşlarına güven duydukları tespit edilmiştir.

Her iki grup arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Tablo 10. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklere Göre Yakınlarının Çocuğu Ziyaret Etme Durumlarının Dağılımı (N:50)

Tanıtıcı Özellikler	Yakınlarının Ziyaret Etme Durumları					
	Evet		Hayır		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
<i>Babanın mesleği</i>						
İşçi	11	36.1	21	74.9	32	100.0
Çiftçi	13	86.7	2	13.3	15	100.0
Memur	2	66.7	1	33.3	3	100.0
$\chi^2=13.2$ SD=3 p<0.01						
<i>Kardeş sayısı</i>						
1 – 2	1	25.0	3	75.0	4	100.0
3	7	50.0	7	50.0	14	100.0
4 ve ↑	18	56.3	14	43.8	32	100.0
$\chi^2=1.4$ SD=2 p>0.05						
<i>Aile Tipi</i>						
Çekirdek aile	19	46.3	22	53.7	41	100.0
Geniş aile	8	88.9	1	11.1	9	100.0
$\chi^2=5.3$ SD=1 p<0.05						
<i>Ailenin Yaşadığı Yer</i>						
Erzurum	6	42.9	8	57.1	14	100.0
Erzurum köy ve ilçeleri	12	63.2	7	36.8	19	100.0
*Diğer	8	47.1	9	52.9	17	100.0
$\chi^2=1.5$ SD=2 p>0.05						
<i>Ailenin Aylık Gelir Düzeyi</i>						
140-249 mil. TL.(düşük)	16	47.1	18	52.9	34	100.0
250-359 mil. TL.(orta)	4	66.7	2	33.3	6	100.0
360 mil. TL. ve üzeri(iyi)	6	60.0	4	40.0	10	100.0
$\chi^2=1.1$ SD=2 p>0.05						
TOPLAM	26	52.0	24	48.0	50	100.0

* Erzurum köy ve ilçeleri dışındaki bütün bölgeleri içerir.

Tablo 11. İşitme Engelli Öğrencilerin Cinsiyet ve Yaşlarına Göre Arkadaşlarına Güven Duyma Durumlarının Dağılımı (N:50)

Tanıtıcı Özellikler	Arkadaşlarına Güven Duyma Durumları					
	Evet		Hayır		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Cinsiyet						
Kız	14	87.5	2	12.5	16	100.0
Erkek	25	73.5	9	26.5	34	100.0
Fisher $\chi^2=1.3$ SD=2 $p>0.05$						
Yaş						
13 – 15	29	78.4	8	21.6	37	100.0
16 – 18	10	76.9	3	23.1	13	100.0
Fisher $\chi^2=0.12$ SD=1 $p>0.05$						
TOPLAM	39	78.0	11	22.0	50	100.0

Tablo 12’de; aileye ait tanıtıcı özelliklerden ailenin yaşadığı yer ile okulda yatılı kalma durumları arasındaki fark incelenmiştir.

Buna göre; Erzurum’un köy ve ilçelerinde ikamet edenlerin % 100’ünün, diğer illerde ikamet edenlerin % 76.5’inin, Erzurum merkezde oturanların % 35.7’sinin okulda yatılı kaldıkları tespit edilmiştir. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.01$).

Babanın mesleği ile işitme engelli çocukların yatılı kalma durumları arasındaki fark incelenmiş; çiftçi çocukların % 93.3’ünün, işçi çocuklarının % 67.7’sinin, memur çocuklarının % 66.7’sinin yatılı kaldıkları tespit edilmiştir. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Çalışmada gelir durumu düşük olanların % 82.4’ünün, orta derecede olanların % 100’ünün, aylık geliri iyi olanların % 30’unun okulda yatılı kaldığı tespit edilmiştir.

Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Ki-kare ileri analiz yöntemi kullanılarak yapılan değerlendirmede $p<0.05$ önem seviyesinde aylık gelir düzeyi düşük olan gruptan kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Tablo 12. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklere Göre Okulda Yatılı Kalma Durumlarının Dağılımı (N:50)

Tanıtıcı Özellikler	Okulda Yatılı Kalma Durumları					
	Evet		Hayır		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
<i>Babanın mesleği</i>						
İşçi	21	67.7	11	33.3	32	100.0
Çiftçi	14	93.3	1	6.7	15	100.0
Memur	2	66.7	1	33.3	3	100.0
$\chi^2=6.4$ SD=3 $p>0.05$						
<i>Ailenin Yaşadığı Yer</i>						
Erzurum	5	35.7	9	64.3	14	100.0
Erzurum köy ve ilçeleri	19	100.0	---	---	19	100.0
*Diğer	13	76.5	4	23.5	17	100.0
$\chi^2=17.3$ SD=2 $p<0.01$						
<i>Ailenin Aylık Gelir Düzeyi</i>						
140-249 mil. TL.(düşük)	28	82.4	6	17.6	34	100.0
250-359 mil.TL.(orta)	6	100.0	---	---	6	100.0
360 mil. TL. ve üzeri(iyi)	3	30.0	7	70.0	10	100.0
Fisher $\chi^2=5.4$ SD=1 $p<0.05$						
TOPLAM	37	74.0	13	26.0	50	100.0

* Erzurum köy ve ilçeleri dışındaki bütün bölgeleri içerir.

4. İşitme Engelli Öğrencilerin Umutsuzluk Düzeylerine Ait Bulgular

Tablo 13. İşitme Engelli Öğrencilerin Umutsuzluk Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar

Umutsuzluk ölçeğinden alınan ortalama puan			
Ölçek	Alt Üst Değer	İşaretlenen Alt ve Üst Değer	$\bar{X} \pm SD$
Toplam Puan	0-20	1- 17	8.50±4.53

Araştırma kapsamına alınan işitme engelli öğrencilerin umutsuzluk ölçeğinden aldıkları alt ve üst değer 1-17, ortalama ve standart sapma ise 8.50 ± 4.53 olarak bulunmuştur.

Kız öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 6.50 ± 4.54 , erkek öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları ise 9.44 ± 4.27 bulunmuş, gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır ($p < 0.05$) (Tablo 13).

Tablo 14’de; işitme engelli öğrencilere ait tanıtıcı özelliklere göre umutsuzluk puan ortalamaları incelenmiştir.

Buna göre; 13-15 yaş grubunda bulunan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 8.973 ± 4.112 , 16-18 yaş grubunda bulunan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 7.153 ± 5.535 olarak bulunmuştur. Aralarındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı görülmüştür ($p > 0.05$).

1-2 kardeşe sahip olan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 10.75 ± 9.57 bulunurken, 4 ve daha fazla sayıda kardeşe sahip olan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 7.65 ± 4.61 olarak tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamsız bulunmuştur ($p > 0.05$).

Annesi okur-yazar olmayan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 7.58 ± 4.66 , annesi ilkokuldan mezun olan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 8.96 ± 3.98 olarak tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamsız bulunmuştur ($p > 0.05$).

Babası okur-yazar olmayan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 7.66 ± 6.65 , babası lise mezunu olan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları ise 8.11 ± 5.55 olarak tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p > 0.05$).

Babası işçi olan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 9.51 ± 3.84 , babası çiftçi olan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 6.13 ± 4.50 , babası memur olan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 10.66 ± 8.50 olarak bulunmuştur. Gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($p < 0.05$).

Ailesinin gelir düzeyi düşük olan (140-249 milyon TL.) öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 8.58 ± 4.37 , gelir düzeyi orta olan (250-359 milyon TL.) öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 9.83 ± 4.70 , gelir düzeyi iyi olan (360 milyon TL. ve üzerinde) öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 7.40 ± 5.21 olarak

tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Çekirdek aileye mensup olan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 9.19 ± 4.50 bulunurken, geniş aileye mensup olan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 5.33 ± 3.31 olarak tespit edilmiştir. Gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olduğu görülmüştür ($p<0.05$).

Ailesi Erzurum'da ikamet eden öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 8.50 ± 4.23 , ailesi diğer illerde ikamet eden öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 9.26 ± 5.06 , ailesi Erzurum'un köy ve ilçesinde ikamet eden öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 7.64 ± 4.25 olarak bulunmuştur. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Ailesinde başka işitme engelli bireylerin olduğunu ifade eden öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 8.70 ± 4.56 , ailesinde işitme engelli olmayan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 8.39 ± 4.58 olarak bulunmuştur. Gruplar arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Tablo 14. İşitme Engelli Öğrencilere Ait Tanıtıcı Özelliklerine Göre Umutsuzluk Puan Ortalamalarının Dağılımı (N:50)

Bireysel Özellikler	N	$\bar{X} \pm SD$	Anlamlılık Derecesi
Cinsiyet			
Kız	16	6.50±4.54	MWU=171.000
Erkek	34	9.44±4.27	p<0.05
Yaş			
13 – 15	37	8.97±4.11	MWU=18.000
16 – 18	13	7.15±5.53	p>0.05
Kardeş Sayısı			
1 – 2	4	10.75±9.57	KW=0.211
3	14	9.78±4.64	DF=2
4 ve ↑	32	7.65±4.61	p>0.05
Annenin Eğitimi			
Okur-yazar değil	17	7.58±4.66	KW=912
Okur-yazar	6	9.00±6.72	DF=2
İlkokul mezunu	27	8.96±3.98	p>0.05
Babanın Eğitimi			
Okur-yazar değil	3	7.66±6.65	KW=670
Okur-yazar	9	7.88±5.13	DF=3
İlkokul mezunu	29	8.89±4.01	p>0.05
Ortaokul-Lise mezunu	9	8.11±5.55	
Babanın Mesleği			
İşçi	32	9.51±3.84	KW=6.470
Çiftçi	15	6.13±4.50	DF=3
Memur	3	10.66±8.50	p>0.05
Aylık Gelir			
140-249 mil. TL. (düşük)	34	8.58±4.37	KW=1.219
250-359 mil. TL.(orta)	6	9.83±4.70	DF=2
360 mil. TL. ve ↑(iyi)	10	7.40±5.21	p>0.05
Aile Tipi			
Çekirdek Aile	41	9.19±4.50	MWU=93.000
Geniş Aile	9	5.33±3.31	p>0.05
Ailenin Yaşadığı Yer			
Erzurum	14	8.50±4.23	KW=9.90
Erzurum Köy/İlçe/Kasaba	17	7.64±4.25	DF=2
Diğer*	19	9.26±5.06	p>0.05
Ailede Başka İşitme Engelli Var mı ?			
Evet	17	8.70±4.56	MWU=271.000
Hayır	33	8.39±4.58	p>0.05

* Erzurum köy ve ilçeleri dışındaki bütün bölgeleri içerir.

Tablo 15’de; işitme engelli öğrencilerin topluma uyum özelliklerine göre umutsuzluk puan ortalamaları incelendiğinde; dudak okumayı bilen öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 7.55 ± 4.49 , bilmeyenlerin ise umutsuzluk puan ortalamaları 9.80 ± 4.36 olarak tespit edilmiş ve aralarındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($p < 0.05$). İşitme cihazı kullanan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 6.90 ± 5.00 , kullanmayanların ise umutsuzluk puan ortalamaları 9.65 ± 3.84 olarak tespit edilmiş, gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$). Boş zamanlarında uyumayı tercih edenlerin umutsuzluk puan ortalamaları 9.38 ± 4.11 , kitap okumayı tercih edenlerin umutsuzluk puan ortalamaları 4.25 ± 3.20 olarak belirlenmiş, gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$).

Sosyal faaliyetlere katılan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 7.78 ± 4.42 , katılmayanların ise umutsuzluk puan ortalamaları 13.75 ± 1.50 olduğu belirlenmiş, aradaki fark anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$). İnsanlarla kolay kaynaşabildiklerini söyleyenlerin umutsuzluk puan ortalamaları 6.72 ± 4.08 , insanlarla kaynaşmakta güçlük çeken öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 11.94 ± 3.42 olarak bulunmuş, aradaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur ($p < 0.05$). Arkadaşlarına güven duyan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 7.56 ± 4.39 , güven duymayanların umutsuzluk puan ortalamaları 11.81 ± 3.42 olarak belirlenmiş olup, gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$). Kalabalık ortamlarda neşelendiklerini ifade eden öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 6.95 ± 4.16 , sıkıldıklarını ifade edenlerin umutsuzluk puan ortalamaları 9.81 ± 4.49 olarak bulunmuş, gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p < 0.05$). Ailesinin kendisiyle çok ilgilendiğini ifade eden öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 4.77 ± 2.28 , ailesinin sorunlarına ilgisiz kaldığını söyleyenlerin umutsuzluk puan ortalamaları 11.95 ± 3.53 olarak belirlenmiştir. Gruplar arasındaki fark $p < 0.01$ derecesinde anlamlı bulunmuştur.

İnsanlarla vücut dilini kullanarak iletişim kuran öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları 9.77 ± 4.51 , konuşarak iletişim kuranların umutsuzluk puan ortalamaları 5.41 ± 2.57 olarak tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p < 0.01$). Yakınları tarafından ziyaret edilenlerin umutsuzluk puan ortalamaları 6.96 ± 5.01 , ziyaret edilmeyenlerin umutsuzluk puan ortalamaları 10.16 ± 3.30 olarak tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$).

Tablo 15. İşitme Engelli Öğrencilerin Topluma Uyum Özelliklerine Göre Umutsuzluk Puan Ortalamalarının Dağılımı (N:50)

Bireysel Özellikler	N	%	$\bar{X} \pm SD$	Anlamlılık Derecesi
Dudak Okumayı Bilme Durumu				
Evet	29	58.0	7.55±4.49	MWU=210.000 p>0.05
Hayır	21	42.0	9.80±4.36	
İşitme Cihazı Kullanma Durumu				
Evet	21	42.0	6.90±5.00	MWU=192.000 p<0.05
Hayır	29	58.0	9.65±3.84	
Sosyal Faaliyete Katılma Durumu				
Evet	42	84.0	7.78±4.42	KW=7.808 DF=2 p<0.05
Hayır	4	8.0	13.75±1.50	
Bazen	4	8.0	10.75±3.94	
Boş Zamanlarında Yaptıkları Faaliyetler				
Uyurum	21	42.0	9.38±4.11	KW=4.246 DF=2 p>0.05
Spor yaparım, TV sey.	25	50.0	8.44±4.78	
Kitap okurum	4	8.0	4.25±3.20	
İnsanlarla Kaynaşma Durumu				
Evet	33	66.0	6.72±4.08	MWU=88.500 p<0.05
Hayır	17	34.0	11.94±3.24	
Arkadaşlarına Güven Duyma Durumu				
Evet	39	78.0	7.56±4.39	MWU=94.500 p<0.05
Hayır	11	22.0	11.81±3.42	
Kalabalık Ortamlara Uyum Durumu				
Neşelenirim	23	46.0	6.95±4.16	MWU=192.000 p<0.05
Sıkılırım	27	54.0	9.81±4.49	
Ailenin Çocuğa Tutumu				
Çok ilgileniyorlar	22	44.0	4.77±2.38	KW=27.735 DF=2 p<0.01
Farklı davranılmıyor	5	10.0	9.00±2.82	
Sorunlarıma ilgisiz	23	46.0	11.95±3.53	
Kalıyorlar				
Yakınlarının Ziyaret Etme Durumu				
Evet	26	52.0	6.96±5.01	MWU=179.000 p<0.05
Hayır	24	48.0	10.16±3.30	

İşitme Engelli Öğrencilerin Sağlık Konularında Bilgi Aldıkları Kaynaklar, ve Hemşirelerden Beklentilerine Ait Bulgular

Tablo 16’da; işitme engelli öğrencilerin sağlık konularında bilgi aldıkları kaynaklar incelenmiş ve öğrencilerin %88’inin bilgi aldığı, % 12’ sinin ise bilgi almadığı tespit edilmiştir. Bilgi alan öğrencilerin %54.6’sı ailelerinden, %40.9’u öğretmenlerinden, %4.5’i ise sağlık ekibinden bilgi aldıklarını ifade etmişlerdir..

İşitme engelli öğrencilerin sağlık konularında hemşirelerden beklentileri bizimle ilgilensinler (% 58), sağırılar konusunda eğitim alsınlar (% 22), bizi anlasınlar (%10)ve vücut dilini öğrensinler (% 10.) şeklindedir.

Tablo 16. İşitme Engelli Öğrencilerin Sağlık Konularında Bilgi Aldıkları Kaynaklar, İletişim Kurma Şekli ve Hemşirelerden Beklentilerinin Dağılımı

	Sayı	%
<i>Bilgi Kaynakları</i> (N:44)		
Aile	24	54.6
Öğretmen	18	40.9
Sağlık ekibi	2	4.5
TOPLAM	44	100.0
<i>Hemşirelerden Beklentileri</i>(N:50)		
Bizimle ilgilensinler, bize sabır gösterebilir	29	58.0
Sağırılar konusunda eğitim alsınlar	11	22.0
Vücut dilini öğrensinler	5	10.0
Bizi anlasınlar	5	10.0
TOPLAM	50	100.0

TARTIŞMA

Engellilik konusu toplumsal kökenlidir. Hiçbir engelli isteyerek engelli olmamıştır. Engellerin bir çoğu toplumun bilgisizliği, sağlık hizmetlerinin, sağlık eğitiminin yetersizliği, sosyoekonomik durum gibi önlenabilir nedenlerden dolayı engelli olmuşlardır. Bugün toplumun bilinçlilik ve duyarlılık düzeyine farkın giderek artan bir ilginin varlığı gözlenmekte ise de, istenilen düzeyde değildir. Bu bakımdan toplumun bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi, hizmetlerin geliştirilmesi ve hızlandırılma sürecinde her birey üzerine düşen toplumsal görev ve sorumluluklarını yerine getirmek üzere çaba sarfetmelidir⁶.

Çalışmada Erzurum Dede Korkut İşitme Engelliler okulu öğrencilerinin toplumsal uyum sorunları ve umutsuzluk düzeyleri incelenmiş ve elde edilen bulgular literatürle tartışılmıştır.

Araştırma kapsamına alınan işitme engelli öğrencilerin % 74'ünün 13-15, % 26'sının 16-18 yaş grubunda, % 32'sinin kız, %68'inin ise erkek olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin % 8'inin 1-2 kardeşe, % 28'inin 3 kardeşe, % 64'ünün 4 ve daha fazla kardeşe sahip oldukları tespit edilmiştir.

Annelerin tamamının (% 100) ev hanımı olduğu, babaların ise % 64'ünün işçi, % 30'unun çiftçi, % 6'sının memur olduğu saptanmıştır.

Çalışmada annelerin % 34'ünün okur yazar olmadığı, % 12'sinin okur yazar, % 54'ünün ilkokul mezunu olduğu, babaların ise; % 6'sının okur yazar olmadığı, % 18'inin okur yazar, % 58'inin ilkokul mezunu olduğu saptanmıştır. Ortaokul ve lise mezunu babaların oranı % 18'dir (Tablo 1).

İşitme engelli çocuğu olan annelerin % 28'inin 31-36 yaş grubunda, % 2'sinin 37-42 yaş grubunda, % 22'sinin 43-48 yaş grubunda, babaların ise % 34'ünün 43-48 yaş grubunda, % 34'ünde 49 ve daha ileri yaşlarda olduğu saptanmıştır.

İşitme engelli öğrencilerin % 82'sinin çekirdek aileye sahip oldukları ve % 34'ünün ailesinde kendinden başka işitme engelli bireylerin olduğu tespit edilmiştir.

Öğrencilerinin % 68'inin ailesinin aylık gelir düzeyinin düşük, % 12.0'sinin orta, % 20'sinin iyi olduğu saptanmıştır (Tablo 1).

Özen'in³⁷ çalışmasında da işitme engelli çocukların ailelerinin ekonomik durumlarının düşük olduğu bulunmuş, bu durumun da, çocuğun toplumsal gelişimini etkilediği belirtilmiştir.

İşitme engelli öğrencilerin ailelerinin % 28'inin Erzurum merkezde, % 34'ünün Erzurum'un ilçe ve köylerinde,% 38'inin ise çevre il ve ilçelerde yaşadıkları saptanmıştır (Tablo 1).

Tablo 2'de; araştırma kapsamına alınan işitme engelli öğrencilerin işitme cihazı kullanma ve dudak okumayı bilme durumları incelenmiş öğrencilerin % 42'sinin işitme cihazı kullandığı, % 58'inin kullanmadığı saptanmıştır. Ünlü'nün⁷ çalışmasında da işitme engelli öğrencilerin % 65'inin bireysel işitme cihazı kullandıkları, % 35'inin ise kullanmadıkları bulunmuştur. Çalışmada işitme cihazı kullanmayan öğrenci sayısının fazlalığı ailelerin ekonomik durumlarından veya aracının önemini algılayamamalarından kaynaklanmış olabilir.

İşitme engelli öğrencilerin % 58'inin dudak okumayı bildiği, % 42'sinin bilmediği belirlenmiştir. Özen'in³⁷ çalışmasında da öğrenci ile öğretmenin eğitim ve öğretimde kullandıkları iletişim tekniğinin % 65'inin işitme cihazı ve dudak okuma yoluyla olduğu tespit edilmiştir. Ünlü'nün⁷ 7-12 yaş grubu işitme engelliler üzerinde yapmış olduğu çalışmada çocukların % 13'ünün dudaktan okumayı anladıkları saptanmıştır. Çalışmamızın bulgularının Ünlü'nün sonuçlarından farklı olması çalışmamıza dahil edilen grubun şu anda okulda özel eğitim alıyor olmalarından ve yaş grubunun daha büyük olmasından kaynaklanmış olabilir (Tablo 2).

Topluma uymanın önemli olduğunu düşünen bireyler uyum problemleri ile karşılaştıklarında gerekli olan profesyonel desteği alabilirlerse, sorunlarını daha kolay çözebilirler. Bu düşünceden yola çıkılarak,Çalışma kapsamına alınan işitme engelli öğrencilere sizce topluma uymak önemli midir? Sorusu sorulmuş ve öğrencilerin tamamının (% 100) bunun gerekli olduğunu ifade ettikleri saptanmıştır.

İşitme kaybı çocuk ile çevresi arasındaki ilişkileri her yönde etkilemekte, özellikle iletişim açısından ciddi problemlerin doğmasına sebep olmakta ve işitme özürülü çocuk nispi bir izolasyon içinde büyümek zorunda kalmaktadır⁴³.

İşitme engellilerin sosyalleşmelerinin işitenlerden en az iki kat aşağı olduğu bilinmektedir⁹. Toplumun bir parçasını oluşturan işitme engelli bireyler toplum tarafından desteklenmelidir.

Tablo 3'de; işitme engelli kız öğrencilerin % 50'si, erkek öğrencilerin ise % 44.1'i kalabalık ortamlarda neşelendiklerini ifade ettikleri görülmüştür.

Cinsiyet ile öğrencilerin kalabalık ortamlara uyum düzeyleri arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).

Balabanlı'nın⁴⁴ sağlıklı lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada da cinsiyetin sosyal uyumu etkilemediği saptanmıştır.

13-15 yaş grubundaki çocukların (% 51.4), 16-18 yaş grubu çocuklara göre (% 61.5), kalabalık ortamlarda daha çok sıkıldıkları tespit edilmiştir. Ancak yaş grubu ile kalabalık ortamlara uyum düzeyi arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$). Çalışmaya 13-18 grubu dahil edilmiştir. Özellikle 13-18 yaş grubundaki çocuklarda mevcut olan yalnızlık hissine işitme özüründe eklenmesi ile toplum uyum sorunlarının halledilemez boyutlara ulaştığı literatürde de belirtilmiştir⁴⁵. Bu sonuç bizim yaş grubumuzun (13-18 yaş) aynı dönemini temsil ediyor olmasından kaynaklanabilir.

Dudaktan okumayı bilen öğrencilerin %48.8'i, bilmeyen öğrencilerin %66.7'si ise kalabalık ortamlarda sıkıldıklarını ifade ettikleri görülmüştür. İşitme cihazı kullanan öğrencilerin %42.9'u, kullanmayan öğrencilerin ise %62.1'inin kalabalık ortamlarda sıkıldıkları saptanmıştır. Ancak her iki grupta da sonuçlar istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$). Bu sonuçlar işitme cihazının ve dudaktan okumanın kendilerini daha iyi hissetmelerine neden olduğunu düşündürebilir.(Tablo 3).

Her çocukta olduğu gibi işitme engelli çocuğunda başkaları tarafından beğenilme, akran gurupları içinde olma sosyal etkinliklere katılma arzusu özellikle ilk ergenlik çağında daha kuvvetli olarak vardır. Çocuğun özrü nedeniyle bu ihtiyacın karşılanamaması onun insanlardan kaçmasına, kendi kabuğuna çekilmesine neden olmaktadır^{14,37}. Çalışmamızda işitme engelli öğrencilerin %66.0'sının insanlarla çabuk kaynaştığı, % 34.0'ünün ise kaynaşamadıklarını ifade ettikleri saptanmıştır (Tablo 4).

Çalışmamızda kız öğrencilerin % 68.8'inin erkek öğrencilerinde % 64.7'sinin insanlarla kaynaştığı tespit edilmiş ve cinsiyetle öğrencilerin insanlarla kaynaşma durumları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$) (Tablo 4). Bu sonuç çocukların tamamının topluma uyumun önemli olduğunu düşünmelerinden kaynaklanmış olabilir.

Öğrencilerin yaş gurupları ile insanlarla kaynaşma durumu arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$). Bu durum araştırmaya dahil edilen

yaş gurubunun aynı dönemin (adölesan) özelliklerine sahip olmalarından kaynaklanabilir. Bulgularımız literatürle uyum içerisindedir^{14,44}.

Dudak okumayı bilen öğrencilerin % 79.3'ü insanlarla daha rahat kaynaşırken % 20.7'si kaynaşamadıklarını ifade etmiştir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$).

İşitme cihazı kullanan öğrencilerin % 81'inin insanlarla kaynaştığı, %19'unun ise insanlarla kaynaşamadıkları tespit edilmiştir ($p>0.05$). İşitme cihazı kullanma ve dudaktan okumayı bilmenin insanlarla iletişim kurmada kolaylık sağlayacağı açıktır.

Çalışmamızda geniş aileye mensup öğrencilerin tamamının insanlarla kaynaştıkları görülürken ,çekirdek aileye mensup olan öğrencilerin ise % 58.5'inin insanlarla kaynaştıkları tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Geniş aileye mensup olan öğrencilerin insanlarla daha fazla kaynaşmış olmaları ailedeki iletişim kurulan birey sayısının fazla olmasının diğer insanlarla kaynaşmada da iletişim yeteneklerini artırdığını düşündürmektedir (Tablo 4).

Engelli çocukların diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurmalarına, kendi kendilerine yeterli duruma gelmelerini ve toplumla kaynaşmalarını sağlamak üzere gerekli bilgi ve becerilere sahip olmalarında okullarda uygulanan sosyal etkinliklerin önemli bir yeri bulunmaktadır^{3,6,14}.

Çalışmamızda işitme engelli öğrencilerin tanıtıcı özelliklerine göre sosyal faaliyetlere katılma durumları incelenmiş,kız öğrencilerin % 87.5'inin, erkek öğrencilerin ise % 82.4'ünün sosyal faaliyetlere katıldığı saptanmıştır .Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$).(Tablo 4).

On üç-on beş yaş gurubundaki işitme engelli öğrencilerin % 91.9'u, 16-18 yaş gurubundaki öğrencilerin ise % 61.5'i sosyal faaliyetlere katıldıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin yaş guruplarına göre sosyal faaliyetlere katılma durumu arasındaki fark istatistiksel olarak ileri derecede anlamlı bulunmuştur ($p<0.01$). Bu sonuçları sosyal faaliyetlere katılmayan öğrenci sayısının azlığı veya 16-18 yaş gurubundaki öğrencilerin üniversiteye hazırlık aşamasında olmuş olmaları da etkilemiş olabilir.

Dudak okumayı bilenlerin % 96.6'sının, işitme cihazı kullananların % 95.2'sinin sosyal faaliyetlere katıldığı tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$).Dudak okumayı bilme ve işitme cihazı kullanmanın sosyal faaliyetler de rahatlık sağladığı ve katılımı kolaylaştırdığı düşünülebilir(Tablo 5).

Özen'in³⁷ işitme engelli öğrencilerle yapmış olduğu çalışmada normal çocuklarla işitme engelli çocukların kaynaştırılmasında öğretmenlerin uygulamış olduğu yöntemler incelenmiş; öğrencilerin % 37.5'inin bahçe oyunlarında oynatıldığı, % 30' unun sosyal faaliyetlere, % 12.5'inin normal sınıflarda ders dinleme, % 12.5'inin çevre gezilerine katıldıkları öğretmenler tarafından ifade edilmiştir.

İşitme engelli öğrencilerin % 42'si boş zamanlarında uyudukları, % 50'si spor yapıp televizyon seyrettikleri, % 8'i ise kitap okudukları belirlenmiştir. Ünlü'nün⁷ Eskişehir'de 7-12 yaş arasındaki işitme engelli çocukları olan ailelerle yaptığı çalışmada çocukların ilgi alanları incelenmiş çocukların % 32.5'inin resim işleri yaptığı, % 61'inin oyun oynadığı, % 7'sinin televizyon seyrettiği tespit edilmiştir.

Tanıtıcı özelliklere göre işitme engelli öğrencilerin boş zamanlarında yaptıkları faaliyetler incelendiğinde; kız öğrencilerin % 56.3'ünün boş zamanlarında uyudukları, erkek çocukların ise % 61.8'inin spor yapıp, televizyon seyrettikleri saptanmıştır. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$).

Dudak okumayı bilen işitme engelli öğrencilerin % 58.6'sının, işitme cihazı kullananların % 76.2'sinin boş zamanlarında televizyon ve sportif faaliyetlerle ilgilendiği tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Bu durum dudak okumayı bilen ve işitme cihazı kullanan öğrencilerin daha rahat iletişim kurduklarını düşündürebilir (Tablo 6).

Ailelerin işitme engelli çocuğa karşı tutumu öğrencilerin ifadelerine göre belirlenmiştir. Buna göre ailelerin % 44'ünün çocukları ile çok ilgilendiği, % 10'unun çocuğuna farklı davranmadığı, % 46'sının ise ilgisiz kaldığı tespit edilmiştir ($p<0.01$).

Çalışmamızda öğrencilerin % 46'sının ailelerinin kendisine ilgisiz kaldığını ifade etmiş olması çocuğun topluma uyumunda güçlükler yaşamasına etkili olacağı düşünülmektedir. Literatürde de işitme kaybının yarattığı engellerin aşılmasında ailelerin tutumunun, aile-çocuk ilişkilerinin önemi vurgulanmaktadır^{7,47}.

Sayan ve Uğurlu'nun⁴⁶ Erzurum ilinde özürlü çocuğa sahip olan anneler üzerinde yapmış olduğu çalışmada annelerin %75.9'unun özürlü çocuğuna aşırı koruyucu davrandığı, % 51.9'unun yeterli sevgi ve ilgi gösterdiği, % 14.8'inin reddedici davranışlarda bulunulduğu belirtilmiştir. Bu konuda yapılan bir başka çalışmada da ailelerin % 64'ünün çocuğun çok üzerine düştükleri, % 26'sının farklı davranmadıkları, % 10'unun ise duygusal davrandıkları saptanmıştır⁷.

Tablo 7’de; işitme engelli öğrencilere ait tanıtıcı özelliklere göre ailelerin çocuklarına karşı tutumları incelenmiştir. 13-15 yaş grubundaki öğrencilerin % 43.2’sinin, 16-18 yaş grubundaki öğrencilerin ise %46.2’sinin ailelerinin kendileri ile çok ilgilendiklerini ifade ettikleri saptanmıştır. İşitme engeli öğrencilerin yaş gruplarına göre ailelerinin kendilerine karşı tutumları arasındaki fark anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$). 16-18 yaş grubundaki öğrencilerin ailelerinin kendileri ile daha az ilgilenme sebepleri ailelerin, çocuklarının kendilerine yetebilecek yaş ve olgunluğa gelmiş olduklarını düşünmelerinden kaynaklanabilir.

Tablo 7’de; kız öğrencilerin % 75’i ailelerinin kendileri ile çok ilgilendiklerini, % 18.8’i ilgisiz davrandıklarını ifade ederken, erkek öğrencilerin % 29.4’ü ailelerinin kendileri ile çok ilgilendiklerini, % 58.8’i ise ilgisiz kaldıklarını belirtmişlerdir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Bu sonuç toplumumuzda erkek çocuklara daha fazla önem verilmek ile birlikte özürlü olma durumunda kız çocuklara karşı daha ilgili davranıldığına bir göstergesi olabilir.

Çalışmamızda üç kardeşe sahip olan öğrencilerin % 35.7’si, 4 ve daha fazla kardeşe sahip olanların ise %53.1’i ailelerinin kendileriyle çok ilgilendiklerini belirtmişlerdir. Yani Kardeş sayısı arttıkça ailelerin gösterdiği ilginin de arttığı görülmüştür. Kardeş sayısına göre ailelerin işitme engelli öğrencilere karşı tutumu arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$) (Tablo7). Bu sonuç işitme engelli öğrencilerin diğer kardeşlerinden de olumlu destek aldıklarını düşündürebilir.

Babası işçi olan öğrencilerin % 48.4’ü, çiftçi olanların % 40’ı, memur olanların % 66.7’si ailelerinin kendilerine ilgisiz kaldıklarını ifade ettikleri saptanmıştır. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$). Memur olan babaların çocuklarına karşı ilgisinin azlığı çalışmaya dahil olan memur babaların sayısının azlığından kaynaklanmış olabilir . Babası okur yazar olmayan öğrencilerin % 33.3’ü, okur yazar olanların % 44.4’ü, ilkökul mezunu olanların % 51.7’si ailelerinin kendilerine karşı ilgisiz kaldığını ifade ettikleri tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$). Bu sonucun babaların genelinin eğitim seviyesinin düşük olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Başka işitme engelli bireye sahip olan ailelerin % 58.8’nin çocuğuna ilgisiz kaldığı, % 23.5’nin ise çok ilgilendiği saptanmıştır ($p>0.05$). Ailesinde başka işitme engelli bireylerin olmasının, ailenin işitme engelli çocuğuna karşı tutumunu

etkilememiş olması bu bireylerin daha önceki çocuklarında bazı sorunları halletmiş olmalarından yada ailenin olayı kabullenmiş olmasından kaynaklanmış olabilir.

Çekirdek aile tipine sahip olan öğrencilerin % 51.2'si, geniş aile tipine sahip olanların ise % 22.2'si ailelerinin kendilerine ilgisiz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Ancak, gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$). Genel olarak geniş aile tipine sahip olanların çocukları ile daha fazla ilgilenmesi geniş ailede fert sayısının fazla olması çocuğa olan ilginin daha yoğun olmasını sağlamış olabilir.

Şişman⁴⁹ ise sağlıklı çocuğu olan aileler üzerinde yapmış olduğu çalışmada çekirdek ailede uyum problemlerini daha az, geniş ve parçalanmış ailelerde ise daha fazla olduğunu belirtmiştir.

Otuz bir-otuz altı yaş grubundaki annelerin % 50.0'si, 37-42 yaş grubundaki annelerin % 56.3'ü, 43-48 yaş grubundaki annelerin % 45.5'i, 49 yaş ve üzerindeki annelerin ise % 22.2'nin çocuklarına ilgisiz kaldıkları saptanmıştır. Babaları 31-36 yaş grubunda olan öğrencilerin % 66.7'si, 37-42 yaş grubunda olanların % 61.5'i, 43-48 yaş grubunda olanların % 41.2'si, 49 yaş ve üzerinde olanların ise % 35.3'ü ailesinin kendisi ile ilgilenmediğini ifade etmişlerdir. Genel olarak annelerin ve babaların yaş grupları arttıkça çocuklarına karşı ilgilerinin arttığı bulunmuş ancak, gruplar arasındaki fark her iki grup içinde anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$). Bu sonuçlar, annelerin ve babaların yaşları ilerledikçe bilgi ve tecrübelerinin artmasıyla açıklanabilir (Tablo 7).

Aile, okul, akran grubu, kitle iletişim araçları çocuğun sosyal gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır¹⁴. Çalışmamızda işitme engelli öğrencilerin okul içinde arkadaş edinme oranı % 100 , okul dışında arkadaş edinme oranı ise %80' olarak bulunmuştur.

Okul içinde arkadaş edinme oranının(% 80) daha yüksek bulunmasına işitme engelli öğrencilerin kendi aralarında iletişim kurma güçlükleri yaşamamalarının, aynı ortamı paylaşmalarının ve okulda daha çok beraber olmalarının etkili olduğunu düşündürebilir.

İşitme engelli öğrencilerin cinsiyetlerine göre okul dışında arkadaş edinme durumlarına bakıldığında, kız öğrencilerin % 87.5'i, erkek öğrencilerin % 76.5'i okul dışında arkadaşları olduğunu ifade ettikleri görülmüş, gruplar arasındaki fark anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$). Bu sonuç okul dışında arkadaş edinmede cinsiyetin etkili

olmadığını düşündürmektedir. Balabanlı⁴⁴ ve Alparten'in⁴⁹ sağlıklı öğrenciler ile yaptıkları çalışmada da cinsiyetin sosyal uyum üzerinde etkisi olmadığı saptanmıştır.

On üç-on beş yaş grubundaki işitme engelli öğrencilerin % 73'ünün, 16-18 yaş grubunda olanların % 100'nün okul dışında arkadaş edindiği saptanmış, gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Ergenlik başlangıcının hızlı büyüme, bedensel, cinsel ve ruhsal problemlerin en yoğun yaşandığı dönem olmasından dolayı sosyalleşmenin az olduğunu zamanla gençlerin kendilerini kabullendikçe daha rahat sosyalleştikleri düşünülebilir. Çalışmamızın aksine Özek'in⁵⁰ çalışmasında ise çocuğun grup oyunlarında hareketin hakim olduğu devrede (oyun çocukluğu) daha rahat fark kurduğunu ancak, hareketin yerini konuşmaların aldığı daha ileri yaşlarda yalnızlığa itildiği saptanmıştır. Bizim çalışma grubumuzun adölesan dönemi kapsamı bu farklılığı yaratmış olabileceği düşünülmektedir.

İşitme engelli öğrencilerin kardeş sayısı arttıkça okul dışında arkadaş edinme oranının arttığı gözlenmiş gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Kalabalık ailelerin iletişim ve paylaşım duygularını artırmasından dolayı arkadaş edinmede de kolaylık sağladığı düşünülebilir (Tablo 8).

İşitme engelli öğrencilerin dudak okumayı bilme ve işitme cihazı kullanma durumunun okul dışında arkadaş edinmeye etkisi olmadığı saptanmıştır ($p>0.05$). Dudak okuma ve işitme cihazı kullanma durumunun öğrencilerin okul dışında arkadaş edinme durumlarına etkili olmaması adölesan dönemdeki öğrencilerin okul dışında kendi akranlarıyla iletişim kurmada zorlanmadıklarını veya edindikleri arkadaşlarında kendileri gibi engelli olduklarını düşündürebilir (Tablo 8).

Ailesinde başka işitme engelli bireylerin olduğunu ifade eden öğrencilerin tamamı (% 100) olmadığını belirten öğrencilerin ise % 69.7'si okul dışında arkadaş edindiklerini belirtmişlerdir. Gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Ailedeki diğer engelli bireylerin ilişkilerinin gözlenmesinin ve onların örnek alınmasının çocukların okul dışında arkadaş edinme durumlarının da cesaretlendirici bir etki yarattığı düşünülebilir (Tablo 8).

Tablo 9'da görüldüğü gibi; kız öğrencilerin % 81.8'i erkek öğrencilerin % 70.6'sı sevinç ve kederlerini paylaştıklarını ifade etmişlerdir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Kızların sevinç ve kederlerini daha

çok paylaşımları toplumumuzun erkeğe ve onun duygularını ifade etme şekline bakış açıları, sonucu etkilemiş olabilir.

Çalışmamızda 16-18 yaş grubundaki öğrencilerin (% 84.6), 13-15 yaş grubuna (%70.3) göre sevinç ve kederlerini nispeten daha çok ifade ettikleri görülmüş ancak, gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$). Sonuçlar yaş grubu arttıkça öğrencilerin, problemlerinin daha kolay farkına vardıklarını ve bunu paylaşma gereksinimi duyduklarını düşündürebilir. Kuruç'un⁵¹ normal lise öğrencileri üzerinde yaptığı bir çalışmada sınıf düzeyi yükseldikçe öğrencilerin uyum düzeylerinin olumlu yönde etkilendiği tespit edilmiştir.

Bir kardeşe sahip olan işitme engelli öğrencilerin %25'i, 3 kardeşe sahip olanların %71.4'ü, 4 ve daha fazla kardeşe sahip olanların %31.3'ü sevinç ve kederlerini paylaştıklarını ifade etmişlerdir. Kardeş sayısı ile işitme engelli öğrencilerin sevinç ve kederlerini paylaşma durumları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$) (Tablo 9). Çekirdek aileye sahip olan öğrencilerin %70.7'si, geniş aile tipine sahip olanların ise %88.9'unun sevinç ve kederlerini paylaştıkları tespit edilmiştir. Gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Ailedeki birey sayısının fazla olması, çevresinde ilgi ve destek alacak bireylerin varlığı işitme engelli öğrencilerin duygularını paylaşmada kolaylık sağladığını düşündürebilir. Özen'de³⁷ işitme engelli öğrencilerle yaptığı çalışmada toplum uyumunda ailenin ve yakınlarının gösterdiği ilginin öğrencileri olumlu yönde desteklediğini bulmuştur.

Dudak okumayı bilen öğrencilerin % 86.2'si, bilmeyenlerin ise %57.1'i sevinç ve kederlerini paylaştıklarını ifade etmişlerdir. Gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$) (Tablo 9). Dudak okumayı bilen işitme engelli öğrencilerin diğer bireylerle sevinç ve kederlerini daha rahat paylaşımları dudak okumayı bilmenin, karşısındaki bireyin duygu ve düşüncelerini anlamada sağladığı kolaylığın bir göstergesi olabilir.

İşitme cihazı kullanan öğrencilerin % 81'i kullanmayanların ise % 69'u sevinç ve kederlerini paylaştıklarını ifade etmişlerdir ($p>0.05$). Bu durum işitme cihazı kullanmanın diğer insanları anlamalarında kolaylık sağlamış olduğunu düşündürmekle birlikte öğrencilerin kendilerini ifade edebilme durumlarının, kişisel özelliklerinin sevinç ve kederlerini paylaşımları konusunda etkili olduğunu düşündürmektedir. (Tablo 9).

Yakınlarının öğrencileri ziyaret etme durumu ile babanın mesleği arasındaki farka bakıldığında; çiftçi olan babaların % 86.7'sinin, memur olanların % 66.7'sinin, işçi olanların % 36.1'inin çocuklarını ziyaret ettiği saptanmıştır ($p<0.01$). Çiftçilik yapan babaların çocuklarını daha çok ziyaret etmiş olması, mesleğin gereği olarak zaman ve izin alma gibi sorunlarının olmamasından kaynaklanmış olabilir.

Bir-iki kardeşe sahip olan öğrencilerin % 25'i 3 kardeşe sahip olanların % 50'si, 4 ve üzeri kardeşe sahip olanların ise % 56.3'ü yakınlarının kendilerini ziyaret ettiklerini belirtmişlerdir. Kardeş sayısı arttıkça işitme engelli öğrencilerin yakınları tarafından ziyaret edilme oranları nispeten artmış olmasına karşın, gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$) (Tablo10). Ailelerin çoğunun Erzurum dışında yaşıyor olması ve ziyaretin daha çok büyükler tarafından yapılıyor olmasından dolayı kardeş sayısının ziyaret edilme durumuna etkisi olmadığı düşünülmektedir.

Ailesi Erzurum merkezde oturanların % 42.9'u, Erzurum'un köy ve ilçelerinde oturanların % 47.1'i, diğer illerde oturanların ise % 63.2'si çocuklarını ziyaret ettikleri saptanmıştır ($p>0.05$). İl dışında oturanların çocuklarını daha çok ziyaret etmesi, çocuğunun farklı bir ilde yaşamasından dolayı ailenin çocuğunun daha çok uyum problemleri yaşayacağını düşünmesinden kaynaklanmış olabilir.

Aylık gelir düzeyi düşük olan ailelerin % 47.1'inin, iyi olanların ise % 60'ının çocuklarının yakınları tarafından ziyaret edildikleri tespit edilmiştir. Ancak aylık gelir düzeyi ile çocukların yakınları tarafından ziyaret edilme durumu arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$). Bu sonuç ailelerin yakınları tarafından maddi ve manevi yönden destek gördüklerini veya bu öğrencilerin aile dışında diğer yakınları tarafından da ziyaret edildiğini düşündürmektedir (Tablo 10).

Öğrencilerin yaş ve cinsiyetinin arkadaşlarına güven duyma ile ilişkisi incelenmiş; aradaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$). Öğrencilerin % 78'inin arkadaşlarına güvendiklerini ifade etmiş olmaları bu yaş grubundaki çocukların hayatında arkadaşlarının önemli bir yerinin olduğuna işaret edebilir (Tablo 11). Literatürde de gençlik çağındaki arkadaş grubunun genç üzerindeki etkisinin gencin içinde bulunduğu diğer gruplardan daha önde geldiği belirtilmektedir⁵².

Tanıtıcı özellikler ile okulda yatılı kalma durumu arasındaki fark incelendiğinde: ailenin yaşadığı yer ile ailenin aylık gelirinin çocuğun okulda yatılı kalma durumunu

etkilediği görülmektedir ($p<0.05$). Çalışmamızda il dışında yaşayan çocukların tamamının (% 100), köy ve ilçede yaşayan çocuklarında % 76.5'inin okulda yatılı kaldığı tespit edilmiştir. Bu durum okul ile ev arasındaki mesafenin fazla olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca aylık geliri düşük olanların % 82.4'ünün orta olanların tamamının (% 100) yatılı kalıyor olması da, maddi açıdan yetersiz olan ailelerin çocuklarının eğitimi yatılı olarak sürdürmelerini ve kendilerine düşen maddi yükü azaltmayı amaçladıklarını düşündürmektedir.

Çalışmamızda babasının mesleği çiftçi olanların % 93.3'ünün yatılı kaldığı belirlenmiştir. Bu sonuç bize çiftçi ailelerin kırsal kesimlerde merkeze uzak yerleşim alanlarında oturmalarından kaynaklandığını düşündürmektedir (Tablo 12).

Körlük, sağırılık (İşitme engelli) sakatlık gibi yetersizlikler, eksiklikler, olumsuz çevre şartları ve toplum düzeni bir takım istek ve ihtiyaçlarımızın giderilmesini engeller. Engellenme insanda bir takım yılgınlıklara, türlü üzüntülere ve kayıplara yol açar. İç yaşam gergin bir duruma girer^{14,53}. Bu bilgiler ışığında çalışmada işitme engelli öğrencilerin umutsuzluk düzeylerine bakılmış, genel olarak işitme engelli öğrencilerin umutsuzluk puan ortalaması 8.50 ± 4.53 olarak bulunmuştur.

Toplumsal uyumu iyi olan kendini topluma kabul ettiren kişilerin daha az sorun yaşadığı bilinen bir gerçektir. Bu öğrencilerin umutsuzluk düzeyinin normalden yüksek çıkması beklenen bir sonuçtur (Tablo 13).

Kız öğrencilerin umutsuzluk puan ortalaması 6.50 ± 4.54 , erkeklerin öğrencilerin ise 9.44 ± 4.27 olarak bulunmuştur ($p<0.05$), erkek öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamalarının daha yüksek çıkmış olması toplumumuzun erkeklere daha fazla sorumluluk yüklemiş olması ve öğrencilerinde bu durumun farkında olması ile erkeklerin duygularını paylaşmakta daha çok zorluk çekmiş olmaları ile açıklanabilir.

On üç-on beş yaş grubundaki öğrencilerin umutsuzluk puan ortalaması (8.97 ± 4.11) nispeten 16-18 yaş grubundaki öğrencilere göre (7.15 ± 5.53) daha yüksek bulunmuş ancak, gruplar arasındaki farkın anlamsız olduğu saptanmıştır ($p>0.05$). Yaş gruplarının öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamalarını etkilememiş olması öğrencilerin aynı dönemi (adölesan) yaşıyor olmalarından kaynaklanabilir.

Bir kardeşe sahip olan işitme engelli öğrencilerin umutsuzluk puan ortalaması 10.75 ± 9.57 , üç kardeşe sahip olanların 9.78 ± 4.69 , dört ve daha fazla kardeşe sahip olanların umutsuzluk puan ortalaması ise 7.65 ± 4.61 olarak bulunmuştur. Kardeş sayısı

artıkça işitme engelli öğrencilerin umutsuzluk puan ortalaması nispeten düşmüş olmasına karşın gruplar arasındaki fark anlamsız bulunmuştur ($p < 0.05$). Bu sonuç bize her insanın yüklendiği sorumluluk ve görevlerin bireysel olarak kendisine yük getirdiğini düşündürmektedir.

Anneleri okur yazar olmayanların umutsuzluk puan ortalaması 7.58 ± 4.66 , babaları okur yazar olmayanların ise 7.66 ± 6.65 olarak saptanmıştır. Anne ve babaların eğitim düzeylerine göre işitme engelli öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları arasındaki fark anlamsız bulunmuştur ($p > 0.05$).

Babası çiftçi olan çocukların umutsuzluk puan ortalaması (6.13 ± 4.50) memur olanlara göre (10.66 ± 8.50) daha düşük çıkmıştır ($p > 0.05$). Çiftçi ailelerin çocuklarının baba mesleğini devam ettirme şansları memur ve işçi olanlara göre daha fazla olduğu için çocukların umutsuzluk düzeylerini etkilenmiş olabilir.

Aylık gelir düzeyi düşük olan ailelerin çocuklarının umutsuzluk puan ortalamaları 8.58 ± 4.37 , iyi olanların ise 7.40 ± 5.21 olarak bulunmuş, gruplar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamsız olduğu saptanmıştır ($p > 0.05$). Öğrencilerin çoğunluğu yatılı okulda olduğundan ailelerin aylık gelirinin öğrencilerin şu andaki konumunda kısmen etkili olduğu düşünülebilir.

Aile tipinin umutsuzluk düzeyine etkisi incelenmiş ; çekirdek aileye sahip olan öğrencilerin umutsuzluk düzeyinin (9.19 ± 4.50), geniş aile tipine sahip olanlara (5.33 ± 3.31) göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p > 0.05$) (Tablo 14). Bu sonuç geniş aile tipine sahip olan ailelerin sayısının azlığının yanısıra ailedeki fertlerin birbirlerine vermiş olduğu destekten de kaynaklanmış olabilir.

Ailesi Erzurum merkezde oturan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalaması 8.50 ± 4.23 , il dışında (diğer İller) oturanların umutsuzluk puan ortalaması ise 9.26 ± 5.06 olarak bulunmuştur. Ailenin yaşadığı yer ile öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p > 0.05$).

İşitme engelli öğrencilerin ailesinin oturduğu yerin öğrencilerin umutsuzluğunu etkilememe sebebi diğer illerde oturan ailelerin çocuklarını daha sık ziyaret etmiş olmalarından kaynaklanabilir. Tablo 10'da da ailesi Erzurum dışında (diğer illerde) oturan çocukların çoğunluğunun (% 63.2) yakınları tarafından ziyaret edildikleri tespit edilmiştir.

Ailesinde başka işitme engelli bireylerin olduğunu ifade eden öğrenciler (8.70 ± 4.56) ile olmadığını belirten (8.39 ± 4.58) öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamalarının birbirine benzer olduğu belirlenmiştir ($p > 0.05$). Bu sonuç çocuğun kendi özürünü kabul etmesi ile ilgili olabilir (Tablo 14). Furth'da⁵⁴ işitme özürlü olmaya uyum sağlayıp kendini işitme özürlülerin grubuna ait hissedenlerin problemlerinin daha az olacağını belirtmiştir.

Çalışmamızda işitme engelli öğrencilerin %58.0'inin dudak okumayı bildiği tespit edilmiştir (Tablo 3). Dudaktan okumayı bilen öğrencilerin umutsuzluk puan ortalaması (7.55 ± 4.49), dudak okumayı bilmeyen öğrencilere göre (9.80 ± 4.36) daha düşük çıkmıştır. Ancak gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p > 0.05$). İşitme engellilerin eğitiminde ve iletişimde önemli bir faktör olan dudak okuma ve anlama engelli kişinin çevresi ile uyum sağlamasına, gelecekle ilgili kaygılarının azalmasına etki etmiş olabilir. Bulgular literatürle uyum içerisindedir^{7,9}.

İşitme cihazı kullanan işitme engelli öğrencilerin umutsuzluk puan ortalaması (6.90 ± 5.0) işitme cihazı kullanmayan öğrencilere göre (9.65 ± 3.84) daha düşük bulunmuş işitme cihazı kullanma durumu ile umutsuzluk düzeyi arasındaki farkın istatistiksel açıdan anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Özen'in³⁷ işitme engelli öğrencilerle yaptığı çalışmada da işitme cihazı kullanan öğrencilerin kullanmayanlara oranla daha çabuk sosyalleştikleri ve uyum sağlamada fazla zorlanmadıkları saptanmıştır.

Sosyal faaliyetlere katılan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalaması 7.78 ± 4.42 , hiç katılmayanların ise 13.7 ± 1.50 olarak bulunmuş, gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır ($p < 0.05$). Sosyal faaliyetlere katılan işitme engelli öğrencilerin birşeyleri başarma, sağlıklı olan diğer akran grupları içine dahil olma gibi bir çok olumlu faktör sayesinde sorunlarından daha kolay uzaklaşabileceklerini ve umutlarının artmasında etkili olabileceği düşünülebilir.

Okulda öğrenciler arasında kurulan arkadaşlıkların öğretmen öğrenci etkileşiminin, sportif etkinliklerin, eğitsel kol çalışmalarının öğrencinin toplumsal yönden gelişmesinde önemli rol oynadığı literatürde de belirtilmektedir^{3,14}.

Alpten⁴⁹, sağlıklı üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırma sonucunda da öğrencilerin sosyal ilişkilerine ait özelliklerden ders dışı aktivitelere katılanların katılmayanlara oranla genel uyum düzenlerinin yüksek olduğu saptamıştır.

Öğrencilerin boş zamanlarında neler yaptıkları incelendiğinde; boş zamanlarını uyuyarak geçiren öğrencilerin (9.38 ± 4.1) umutsuzluk puan ortalamasının yüksek, spor yapıp, televizyon seyredenlerin (8.44 ± 4.78) düşük, kitap okuyanların ise (4.25 ± 3.20) daha düşük bir ortalamaoya sahip oldukları saptanmıştır. Öğrencilerin faaliyet düzeyi arttıkça umutsuzluk puan ortalamaları nispeten düşmüş olmasına rağmen gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur ($p > 0.05$).

Kitap okuyan öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamasının daha düşük olması, boş zamanlarını kendisi için gerekli olan faaliyeti yapmanın verdiği rahatlıktan ve iletişim kurma zorunluluğu olmamasından kaynaklanmış olabilir.

Tablo 15’de; işitme engelli öğrencilerin insanlarla kaynaşma durumlarına göre umutsuzluk puan ortalamaları incelenmiş gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır ($p < 0.05$). İnsanlarla daha rahat kaynaşabildiğini ifade eden öğrencilerin umutsuzluk puan ortalaması (6.72 ± 4.08), insanlarla rahat kaynaşamadığını ifade eden öğrencilere göre (11.94 ± 3.24) daha düşük bulunmuştur. Toplumla kaynaşmış olan bireylerin daha mutlu olması beklenen bir sonuçtur. İnsanlarla iletişim kuramayan ve kaynaşamayan bireylerin bu durumdan dolayı kendilerini daha mutsuz ve yalnız hissedecekleri literatürde de belirtilmektedir^{14,25,36}.

Arkadaşlarına güven duyan işitme engelli öğrencilerin umutsuzluk puan ortalamalarının (7.56 ± 4.39) güven duymayanlara göre (11.81 ± 3.42) düşük çıkmış olması insanlara duyulan güvensizliğin umutsuzluk duygusunuda beraberinde getireceğini, adölesan dönemi akran grupları ile etkileşiminin en çok olduğu bir dönem olması yüzünden de onlara duyulan güvenin umudu arttırdığı düşünülmektedir.

Kalabalık ortamlarda neşelenen işitme engelli öğrencilerin (6.95 ± 4.16) umutsuzluk puan ortalaması, kalabalık ortamlarda sıkılan öğrencilere göre (9.81 ± 4.49) daha düşük bulunmuştur ($p < 0.05$). Bu sonuçlar topluma uymanın umutsuzluk düzeyini azalttığını düşündürebilir.

İşitme engelli çocuğu olan ailelerin %46’sının çocuklarına karşı ilgisiz kaldığı ve bu çocukların umutsuzluk düzeylerinin (11.95 ± 3.53) çocukları ile çok ilgilenenlere göre (4.77 ± 2.38) yüksek olduğu bulunmuştur. Gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğu saptanmıştır ($p < 0.05$). Bu sonuç ailelerin çocuklarına gösterdikleri ilginin çocukları açısından da ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu konuda yapılan

çalışmalarda ve literatürde de engelli çocukların ilgi ve sevgiye ihtiyaç duydukları ve bu ilginin işitme engelli çocuklara oldukça fazla getirisinin olduğu belirtilmektedir^{3,7,37,55}.

Yatılı okullar çocuğun en büyük dayanağı, barındığı ve korunduğu yer olan aileden ayıracağı için ek sıkıntılar doğurmaktadırlar.

Brennan⁴³ gençlerde gözlenen yalnızlık hissine gelişim değişiklikleri ile sosyal ve ferdi unsurların etkili olduğunu, özrün varlığının yalnızlık ve izolasyonu artırdığını belirtmiştir.

Çalışmada yatılı okulda okuyan işitme engelli öğrenciler %48'i yakınlarının kendilerini ziyaret etmediklerini ifade etmişlerdir. Yakınları tarafından ziyaret edilmeyen öğrencilerin umutsuzluk puan ortalaması 10.16 ± 3.30 , ziyaret edilenlerin ise 6.96 ± 5.01 olarak bulunmuştur. İki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın çıkması ($p < 0.05$) yakınları tarafından ziyaret edilen öğrencilerin problemleri ile daha iyi başa çıktıkları ve ait olma duygularının, ailelerinden aldıkları sosyal desteğin umutlarını artırdıklarını düşündürmektedir. Okanlının⁵⁶ hemşirelik yüksek okulunda yaptığı çalışmada ailelerinden sosyal destek alan öğrencilerin depresyon düzeylerinin düşük olduğu saptanmıştır.

Özen'nin³⁷ işitme engelli çocuklara özel eğitim veren yatılı bölge ilkokullarında yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre de ailelerin çocuklarını bir öğretim yılı boyunca çok az yada hiç ziyaret edilmedikleri aile çocuk ilişkilerinde kopukluklar olduğu bunun sonucunda da çocukların topluma uyumda zorlandıkları tespit edilmiştir (Tablo 15).

İşitme engelli bireylerin uyum sorunları çeşitli derecelerde ve çeşitli türden olmaktadır. Bunun için bireyin sorunlarının durumuna göre bireye çeşitli düzeyde uzman yardımı gerekmektedir. Bu bireye kendisini anlaması, çevredeki imkanları tanınması ve doğru kararlar vermesi için yapılacak olan profesyonel bir yardım sürecini kapsar³².

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin bulunduğu yatılı okulda bu öğrencilere profesyonel yardım sağlayacak bir uzman kişinin olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç diğer birimlerdeki sağlık personeli tarafından bu okullara destek verilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Çalışmada işitme engelli öğrencilerin sağlık konusunda bilgi aldıkları kaynaklar incelenmiş; bilgi alan öğrencilerin % 48'inin ailesinden, % 36'sının öğretmeninden, yalnızca % 4'ünün sağlık personelinden bilgi aldıkları, % 12'sinin ise hiç

bilgi almadıkları saptanmıştır. Bu sonuç sağlık ekibi elemanlarının işitme engelli çocuklara sağlıkları ile ilgili gerekli yardımı ve okullarda sağlık konusunda eğitim yapmadıklarını ya da aralarında bir iletişim problemi olduğunu düşündürmektedir.

Tunçbilek ve Hatipoğlu'nun⁵³ kronik hastalıklı çocuklar ve aileleri üzerine yapmış olduğu çalışmada ailelerin doktor ve hemşirelerin kendileri ile ilgilenmediklerini ifade ettikleri bunun içinde doktor ve hemşireye soru sormadıkları ve onlara kırkın oldukları saptanmıştır.

İşitme engelli öğrencilerin hemşirelerden beklentileri sırasıyla; bizimle ilgilenirler (%58), sağırılar konusunda eğitim alsınlar (%22), bizi anlasınlar (%10), vücut dilini öğrensinler (%10) şeklindedir. Bu sonuçlar hemşireler ile işitme engelli çocuklar arasında bir iletişim sorunu olduğunu düşündürmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İşitme engelli çocukların toplumsal uyum sorunları ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki farkı incelemek ve sosyodemografik özelliklerle karşılaştırmak amacıyla yapılan bu araştırmada şu sonuçlar elde edilmiştir.

Çalışma kapsamına alınan işitme engelli öğrencilerin %74'ünün 13-15 yaş grubunda olduğu %32'sinin kız, %68'inin erkek, %64'ünün 4 ve daha fazla kardeşe sahip olduğu saptanmıştır. Anne ve babaların meslekleri incelendiğinde, annelerin (%100) tamamının ev hanımı olduğu, babaların ise %64'ünün işçi, %30'unun çiftçi, %60'ının memur olduğu tespit edilmiştir.

İşitme engelli öğrencilerin çoğunluğunun (%82) çekirdek aileye mensup oldukları, %34'ünün ailesinde başka işitme engelli bireylerin olduğu, ailelerin %68'inin düşük gelir düzeyine sahip olduğu saptanmıştır.

Öğrenci ailelerinin nerede yaşadıkları araştırıldığında sadece %28'inin Erzurum merkezde ikamet ettikleri belirlenmiştir (Tablo 1).

İşitme engelli öğrencilerinin %42.7'sinin işitme cihazı kullandığı, %58'inin dudak okumayı bildikleri tespit edilmiştir (Tablo 2).

Öğrencilerin tamamının topluma uymanın gerekli olduğunu ifade ettikleri belirlenmiş, kız öğrencilerin %50'sinin, erkek öğrencilerin ise %44.1'inin kalabalık ortamlarda neşelendikleri saptanmış, ancak gruplar arasındaki fark istatistiksel yönden anlamsız bulunmuştur ($p>0.05$) (Tablo 3).

İşitme engelli öğrencilerin, dudak okumayı bilmeleri ve aile tipi ile insanlarla kaynaşma durumları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$) (Tablo 4).

Bu öğrencilerde; cinsiyetin, dudak okumayı bilme ve işitme cihazını kullanma durumunun, öğrencilerin sosyal faaliyetlere katılma durumlarını, boş zamanlarında yaptıkları faaliyet durumlarını etkilediği tespit edilmiş, gruplar arasındaki farkın istatistiksel yönden anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.05$) (Tablo 5-6).

Aynı zamanda, cinsiyetin kardeş sayısının ailelerin işitme engelli çocuklarına karşı tutumu etkilediği tespit edilmiştir ($p<0.05$). Yaşın kardeş sayısının ve ailede başka işitme engelli olma durumunun öğrencilerin okul dışında arkadaş edinmelerini etkilediği saptanmıştır ($p<0.05$) (Tablo 7-8).

Cinsiyetin, kardeş sayısının, dudak okumayı bilme ve işitme cihazı kullanma durumunun, aile tipinin bu öğrencilerin sevinç ve kederlerini paylaşma durumlarını etkilediği belirlenmiştir ($p<0.05$).

Babanın mesleğinin, öğrencilerin yakınlarını ziyaret etme durumlarını etkilediği, ailenin yaşadığı yerin, ailenin aylık gelir düzeyinin öğrencilerin okulda yatılı kalma durumlarını etkilediği, gruplar arasındaki farkın istatistiksel yönden anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.05$) (Tablo 10-12).

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin umutsuzluk ölçeğinden aldıkları ortalama puan 8.50 ± 4.53 olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin cinsiyetinin, babanın mesleğinin umutsuzluk puan ortalamasını etkilediği, gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$) (Tablo 13-14).

İşitme engelli öğrencilerin topluma uyum sorunları incelendiğinde; işitme cihazı kullanma, sosyal faaliyetlere katılma, insanlarla kaynaşma, arkadaşlarına güven duyma, kalabalık ortamlarda neşeli ve sıkılgan olma durumlarının, ailenin tutumunun, insanlarla kurulan iletişim şekillerinin, yakınların ilgili olma durumlarının öğrencilerdeki umutsuzluk puan ortalamaların etkilediği, gruplar arasındaki farkın istatistiksel yönden anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$) (Tablo 15).

Öğrencilerin, sağlıkla ilgili bilgi aldıkları kaynaklar, sırası ile aileler (%48), öğretmenler (%36) ve en son olarakta sağlık personeli (%4) olduğu saptanmıştır.

Sağlık ekibi ile iletişim kurma şeklinin daha çok vücut dili (%44), öğretmen ve aile yardımı (%32) ile olduğu saptanmıştır.

Öğrencilerin hemşirelerden beklentilerinin, bizi anlasınlar (%100) bizimle ilgilensinler, (%58) sağırılar konusunda eğitim alsınlar (%22) şeklinde olduğu görülmüştür (Tablo 16).

Araştırmanın sonuçlarına göre;

* Gerek adölesan döneminin karışıklığı, gerekse işitme engelli olmanın yarattığı sorunları aşmaya çalışan çocuklar için iletişim kurmanın önemi tüm sağlık personeli tarafından göz ardı edilmemesi ve onlarla iletişim kurmanın yollarının ve tekniklerinin öğrenilmesi,

*Radyo, televizyon, gazete vb. tüm iletişim araçlarının bu grubun sorunlarının duyulmasında etkin olarak kullanımının sağlanması,

- * Normal okullarda sosyal ve kültürel faaliyetler düzenlenerek bu faaliyetlere engelli ve normal çocukların bir arada katılımlarının sağlanması,
- * İşitme engelli okullara belirli gün ve saatlerde uzman kişiler tarafından gidilerek, sağlık taramalarının yapılması ve onların sorunlarının dinlenmesi,
- * Okul içinde yapılan sosyal etkinliklerin sayılarının artırılarak öğrencilerin boş zamanlarını daha iyi değerlendirmelerinin sağlanması,
- * Okullarda öğrencilerin uyum sorunlarına yardım edecek uzman kişilerin çalışması için yetkililerden yardım istenmesi,
- * Hemşirelik okullarının müfredat programında engelli çocuklar ve onların sorunlarına yaklaşımına yönelik konuların daha ayrıntılı olarak işlenmesi,
- * İşitme engelli çocukları olan ailelere danışmanlık hizmeti verilmesi,
- * Okullarda sık sık veli toplantısı yapılarak çocuk, aile, öğretmen, sağlık personelinin işbirliği sağlanarak çocukların sorunlarına çözüm yollarının aranması önerilebilir.

KAYNAKLAR

1. Akkök F. Özürlü çocukların eğitiminde aile rehberi. Özel Eğitim Dergisi, 1991; 1 (1): 5-8
2. Beyazova U. Çağatay G. Çocuk Sağlığı ve Gelişimi. Ankara, Hatipoğlu Yayınları, 1991
3. Yavuzer H. Çocuk Psikolojisi. İstanbul, Remzi Kitapevi , 1999
4. Metin N. Entegrasyon uygulamalarında karşılaşılan sorunlar. Özürlü Kent ve Çevre Kongresi, Özürlüler ve Eğitim Sorunları Paneli, 1996
5. Dirican R. Bilgel N. Halk Sağlığı (Toplum Hekimliği). Bursa, Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1993
6. ....Özürlüler Şurası. Çağdaş Toplum, Yaşam ve Özürlüler. Ön Komisyon Raporları, 1999
7. Ünlü S. İşitme Engelli Çocukları Olan Ailelerin Uzaktan Öğretim İle Eğitilmesi. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 1987
8. Baymur F. Genel Psikoloji. İstanbul, İnkilap Anka Basım, 1994
9. Özsoy Y. Özyürek M. Eripek S. Özel Eğitime Giriş. Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar. Ankara, Karatepe Yayınları, 1988
10. Öztekin Z. Kubilay G. Toplum Sağlığı ve Hemşireliği. Ankara, Somgür Yayıncılık, 1993.
11. Çakırcalı E. Hemşirelikte Temel İlke ve Uygulamalar. İzmir, Dağışan Ofset, 1998: 4-5
12. Birol L. Hemşirelik Süreci. İzmir, Bozyaka Matbaacılık, 2000
13. Kavaklı A. Büyüme ve Gelişim. İstanbul, Hilal Matbaacılık, 1992
14. Düzgün Ş. İnsanda Gelişim ve Öğrenme. Erzurum, Atatürk Üniv. Kazım Karabekir Eğitim Fak. Ofset Tesisleri, 1999
15. Görak G. Erdoğan S. Savaşer S. Çakıroğlu S. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği. İstanbul, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 1999
16. Yakut A. Doğruel N. Akgün N. Çocuk Sağlığı ve Gelişimi. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 1997

17. Yavuzer H. Çocuk Eğitimi El Kitabı. İstanbul, Remzi Kitapevi, 1995
18. Senemoğlu N. Gelişim ve Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya. Ankara, Spot Matbaacılık, 1997: 12-14
19. Ülgen G. Eğitim Psikolojisi Birey ve Öğrenme. Ankara, Bilim Yayınları, 1995: 16
20. Başaran İE. Eğitim Psikolojisi. Ankara, Sevinç Matbaası, 1995
21. Dönmezer İ. Eğitim Psikolojisi. İzmir, Can Ofset A.Ş., 1996: 18
22. Onur B. Gelişim Psikolojisi. Ankara, İmge Kitapevi, 1995: 24
23. Jeffries J. Çocukla İletişim. Çev: Acar NV. Ankara, Nüve Matbaası, 1985.
24. Oigley S. AndaRobert P. Kretschmer E. The Education of deat Children gssuse theory and. London, Gractice Edward Arnold, 1982
25. Özcan A. Hemşire-Hasta İlişkisi ve İletişim. İzmir, Saray Tıp Kitapevleri, 1996: 20-21
26. Cüceloğlu D. İnsan ve Davranışı. İstanbul, Remzi Kitapevi, 1991: 204
27. Gander MJ. Gardiner HW. Çocuk ve Ergen Gelişimi. Çev: Dönmez A. Ve ark. Ankara, İmge Kitapevi, 1998: 173
28. Uzuner Y. Normal işiten ve işitme engelli çocuklardaki okuma yazma ve gelişiminin sosyal etkileşim kuramına göre incelenmesi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1996; No: 43, 6 (2): 95-103
29. Yüksel N. Ruhsal Hastalıklar. Ankara, Hatipoğlu Yayınevi, 1995: 30
30. Cüceloğlu D. Yeniden İnsan İnsana. Ankara, Remzi Kitapevi, 1995
31. Terakye G. Hasta Hemşire İlişkileri. Ankara, Aydoğdu Ofset, 1994
32. Kuzgun Y. Özürlü bireylere rehberlik. Özel Eğitim Dergisi, 1991; 1 (1): 10-16
33. Gençtan E. Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar. Ankara, Maya Matbaacılık, 1981
34. Hançerlioğlu O. Ruh Bilim Sözlüğü. İstanbul, Remzi Kitapevi, 1993
35. Ekizler H. Konjenital anomaliler ve hemşirelik yaklaşımı. Hemşirelik Bülteni, 1986: II (6) 49-55
36. Velioğlu P. Pektekin Ç. Şanlı T. Kişilerarası İlişkiler. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 1993

37. Özen Y. İşitme engelli çocukların ailelerinin sosyo-ekonomik yapılarına bağlı olarak çocuklarına gösterdikleri ilgi ile çocukların topluma uyum sorunları ve rehberliğin önemi. Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Erzurum, 1996
38. Özgüven İE. Hacettepe Kişilik Envanteri. Ankara, Odak Ofset Matbaacılık, 1992
39. Savaşır I. Şahin NH. Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler. Ankara, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 1997: 61-67
40. Sümbüloğlu V. Sümbüloğlu K. Sağlık Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri. Ankara, Hatipoğlu Yayınevi, 1998
41. Karasar N. Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara, Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd., 1994
42. Sümbüloğlu K. Sümbüloğlu V. Biyoistatistik. Ankara, Özdemir Yayıncılık, 1995
43. Tatar Y. Çekin MD. Uzun S. Düşünen adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi, 1997; 10 (3): 52-56
44. Balabanlı F. Öğretmen liselerinde okuyan öğrencilerin kişisel ve sosyal uyum düzeylerini etkileyen bazı etmenler. Hacettepe Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Ankara, 1990
45. Charlson E. Strong M. Gold R. How successful deaf teenagers experience and cope with isolation. Am Ann Deaf, 1992
46. Çevirme A. Uğurlu N. Özürlü çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarının özürlülerinden etkilenme durumları. İnönü Üniv. Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi, 1998; 4 (4): 10-18
47. Kızıltan G. Üniversite öğrencilerinin kişisel ve sosyal uyum düzeylerini etkileyen etmenler. Hacettepe Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi. Ankara, 1984
48. Şişman M. Aile biçimlerinin uyumsuzluğu yaratma açısından irdelenmesi. Hacettepe Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Ankara, 1985

49. Alperden N. ODTÜ öğrencilerinin uyum düzeylerini etkileyen bireysel, sosyal ve ailesel bazı etmenler. Hacettepe Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi. Ankara, 1993
50. Özek H. İşitme özürü çocuklarda zeka gelişimi ve etkisi. İstanbul Üniv. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi. İstanbul, 1981.
51. Kuruç G. Bazı kişisel, sosyoekonomik ve kültürel değişkenlerin uyum alanları ve uyum yöntemlerine etkisi. Hacettepe Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi. Ankara, 1989
52. Aydoğmuş K. ve ark. Ana-Baba Okulu. İstanbul, Remzi Kitapevi, 1998
53. Tunçbilek E. Hatipoğlu S. Kronik hastalıklı çocuklar ve aileleri. Türk Hemşireler Dergisi, 1988; 38 (1): 37-42
54. Furth HG. Deafness and learning. WardsWorth, Belmont, 1973
55. Yavuzer H. Çocuk Eğitimi El Kitabı. İstanbul, Remzi Kitapevi, 1999
56. Okanlı A. Hemşirelik Yüksekokulu öğrencilerinin aile ve arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek ile anksiyete düzeyi arasındaki ilişki. Atatürk Üniv. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Erzurum, 1999

EK I**SORU FORMU**

1. Cinsiyetiniz nedir ?
  - a) Kız
  - b) Erkek
2. Kaç yaşındasınız ?
  - a) 13 – 15 yaş
  - b) 16 – 18 yaş
  - c) 19 ve üzeri
3. Kaç kardeşiniz var ?
  - a) 1 – 2
  - b) 3
  - c) 4 ve üzeri
4. Annenizin mesleği nedir ?
  - a) Ev hanımı
  - b) Diğer
5. Babanızın mesleği nedir ?
6. Annenizin eğitim durumu nedir ?
  - a) Okur-yazar değil
  - b) Okur-yazar
  - c) İlkokul mezunu
  - d) Ortaokul-lise mezunu
  - e) Üniversite mezunu
7. Babanızın eğitim durumu nedir ?
  - a) Okur-yazar değil
  - b) Okur-yazar
  - c) İlkokul mezunu
  - d) Ortaokul-lise mezunu
  - e) Üniversite mezunu

8. Annenizin yaşı nedir ?

- a) 31 – 36 yaş
- b) 37 – 42 yaş
- c) 43 – 48 yaş
- d) 49 yaş ve üzeri

9. Babanızın yaşı nedir ?

- a) 31 – 36 yaş
- b) 37 – 42 yaş
- c) 43 – 48 yaş
- d) 49 yaş ve üzeri

10. Aile tipiniz nasıldır ? (Evde kimlerle yaşıyorsunuz ?)

- a) Çekirdek aile (Anne, baba, çocuklar)
- b) Geniş aile (Dede, nine, anne, baba, çocuklar)
- c) Parçalanmış aile (Anne, baba ayrı)

11. Ailede başka işitme engelli birey var mı ?

- a) Evet
- b) Hayır

12. Aylık geliriniz ne kadar ?

13. Dudak okumayı biliyor musunuz ?

- a) Evet
- b) Hayır

14. İşitme cihazı kullanıyor musunuz ?

- a) Evet
- b) Hayır

15. Aileniz nerede yaşıyor ?

- a) Erzurum
- b) İl dışı
- c) Erzurum'un ilçe ve köyleri

16. Sosyal faaliyetlere katılıyor musunuz ?

- a) Evet
- b) Hayır (sıkıcı buluyorum)
- c) Bazen

17. Boş zamanlarda neler yaparsınız ?

18. Okulda yatılı mı kalıyorsunuz ?

- a) Evet
- b) Hayır

19. Okul içinde arkadaş grubunuz var mı ?

- a) Evet
- b) Hayır

20. Okul dışında arkadaş grubunuz var mı ?

- a) Evet
- b) Hayır

21. Arkadaşlarınıza güven duyar mısınız ?

- a) Evet
- b) Hayır

22. Kalabalık ortamlarda kendinizi nasıl hissedersiniz ?

- a) Neşelenirim
- b) Sıkılırım

23. İnsanlarla çabuk kaynaşır mısınız ?

- a) Evet
- b) Hayır

24. Yakınlarınız sizi ziyarete gelir mi ?

- a) Evet
- b) Hayır

25. İnsanın yaşadığı topluma uyması önemlidir ?

- a) Evet
- b) Hayır

26. Ailenizin size karşı tutumu nasıldır ?

- a) Çok ilgileniyorlar
- b) Farklı davranılmıyor
- c) Sorunlarıma ilgisiz kalıyorlar

27. Sağlığınızla ilgili merak ettiğiniz konularda kimlerden bilgi alıyorsunuz ?

28. Sağlık konularında hemşirelerden beklentiniz var mı ?

Aşağıda geleceğe ait düşünceleri ifade eden bazı cümleler verilmiştir. Lütfen her bir ifadeyi okuyarak bunların size ne kadar uygun olduğuna karar veriniz. Örneğin; okuduğunuz ilk ifade size uygun ise EVET, uygun değil ise HAYIR ifadesinin altındaki kutunun içine (X) işareti koyunuz.

	Sizin için uygun mu ?	
	<u>EVET</u>	<u>HAYIR</u>
1. Geleceğe umut ve coşku ile bakıyorum.	( )	( )
2. Kendim ile ilgili şeyleri düzeltemediğime göre çabalamayı bıraksam iyi olur.	( )	( )
3. İşler kötüye giderken bile her şeyin hep böyle kalmayacağını bilmek beni rahatlatıyor.	( )	( )
4. Gelecek on yıl içinde hayatımın nasıl olacağını hayal bile edemiyorum.	( )	( )
5. Yapmayı en çok istediğim şeyleri gerçekleştirmek için yeterli zamanım var.	( )	( )
6. Benim için çok önemli konularda, ileride başarılı olacağımı umuyorum.	( )	( )
7. Geleceğimi karanlık görüyorum.	( )	( )
8. Dünya nimetlerinden sıradan bir insandan daha çok yararlanacağımı umuyorum.	( )	( )
9. İyi fırsatlar yakalayamıyorum, gelecekte yakalayacağıma inanmam için de hiçbir neden yok.	( )	( )
10. Geçmiş deneyimlerim beni geleceğe iyi hazırladı.	( )	( )
11. Gelecek benim için hoş şeylerden çok, tatsızlıklarla dolu.	( )	( )
12. Özlediğim şeylere kavuşabileceğimi umuyorum.	( )	( )
13. Geleceğe baktığımda şimdikine oranla daha mutlu olacağımı umuyorum.	( )	( )
14. İşler bir türlü benim istediğim gibi gitmiyor.	( )	( )
15. Geleceğe büyük inancım var.	( )	( )
16. Arzu ettiğim şeyleri elde edemediğime göre bir şeyler istemek aptallık olur.	( )	( )
17. Gelecekte gerçek doyuma ulaşmam olanaksız gibi.	( )	( )
18. Gelecek bana bulanık ve belirsiz görünüyor.	( )	( )
19. Kötü günlerden çok iyi günler bekliyorum.	( )	( )
20. İstedğim her şeyi elde etmek için, çaba göstermenin gerçekten yararı yok, nasıl olsa onu elde edemeyeceğim.	( )	( )

İlginize Teşekkür ederim.

T.C.
ERZURUM VALİLİĞİ
İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ

EK II

SAYI : B.08.4.MEM.4.25.01.05-040/

KONU: Tez Çalışması

02.02.01

2701

İL MAKAMINA
ERZURUM

Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı 23.01.2001 tarih ve 1086 sayılı yazıları ile Üniversiteleri Sağlık bilimleri Enstitüsü öğrencilerinden Yazgül KÜÇÜK"ün Müdürlüğümüze bağlı Dedekorkut İşitme Engelliler İlköğretim Okulunda, tez çalışmasına esas teşkil etmek üzere yazıları ekinde sunulan anket çalışmasının yapmak istediği bildirilmekte olup Müdürlüğümüzce de uygun görülmektedir

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Fevzi BUDAK
Millî Eğitim Müdürü

OLUR
21/01/2001
Cengiz GEVREK
Vali a.
Vali Yardımcısı

T.C. YÖK ENERJİ VE KİMYA BAKANLIĞI
DOKÜMANTASYON BİREKİDİ